

VASA UNIVERSITET

Filosofiska fakulteten

Virpi Sissala

»Buon ritorno! Hur har resan varit?«
Språkväxling i reseskildringen *I Odysseus kölvatten* av Göran Schildt

Avhandling pro gradu i svenska språket
VASA 2013

INNEHÅLL

TIIVISTELMÄ	3
1 INLEDNING	5
1.1 Syfte	5
1.2 Material	6
1.3 Metod	7
1.4 Centrala termer och begrepp	9
2 GÖRAN SCHILDT – LIV OCH VERK	12
2.1 Biografi	12
2.2 Författarskap	14
3 RESESKILDRINGEN SOM LITTERÄR GENRE	15
3.1 Den mångskiftande reseskildringen	15
3.2 Resor i den gamla världen – om reseskildringens historia	17
3.3 Den finlandssvenska reseskildringen från 1800-talet till 1950-talet	20
4 FLERSPRÅKIG INDIVID, LITTERÄR FLERSPRÅKIGHET OCH SPRÅKVÄXLING	23
4.1 Kriterier för flerspråkighet	23
4.2 Den litterära flerspråkighetens historia – en översikt	24
4.2 Litterär språkväxling – några särdrag	27
4.3 Språkväxlingens litterära funktioner	29
5 SPRÅKVÄXLING SOM FORSKNINGSOBJEKT	31
5.1 Huvudinriktningar	31
5.2 Tidigare forskning: grammatik, sociolingvistik och psykolingvistik	32
5.3 Tidigare forskning kring litterär flerspråkighet och språkväxling	35
5.4 Språkväxling eller lån?	37

6 SPRÅKVÄXLING I BOKEN <i>I ODYSSEUS KÖLVATTEN</i>	39
6.1 Kommunikativ kontext: sändarens språkliga bakgrund och bokens tema	39
6.2 Form: latent språkväxling	41
6.2.1 Kontextuella ledtrådar	41
6.2.2 Metaspråkliga kommentarer	42
6.3 Form: manifest språkväxling	43
6.3.1 Främmande språk i <i>I Odysseus kölvatten</i>	44
6.3.2 Strukturell indelning: intrasententiell språkväxling, intersententiell språkväxling och påhängsväxling	45
6.3.3. Språkväxling eller lån?	51
6.3.4 Frekvens	54
6.3.5 Integrering	54
6.3.6 Markering	55
6.3.7 Skriftsystem	59
6.4 Sammandrag av förekomsten av språkväxling i materialet	60
6.5 Språkväxlingens funktioner i <i>I Odysseus kölvatten</i>	62
7 SAMMANFATTANDE DISKUSSION	64
LITTERATUR	67

VAASAN YLIOPISTO**Filosofinen tiedekunta**

Tekijä:	Virpi Sissala
Pro gradu -tutkielma:	»Buon ritorno! Hur har resan varit?» Språkväxling i reseskildringen <i>I Odysseus kölvatten</i> av Göran Schildt
Tutkinto:	Filosofian maisteri
Oppiaine:	Ruotsin kieli
Valmistumisvuosi:	2013
Työn ohjaaja:	Harry Lönnroth

TIIVISTELMÄ:

Tutkielmani tavoitteena on selvittää, millaista kielenvaihtoa kirjailija Göran Schildtin matkakertomuksessa *I Odysseus kölvatten* (1951) esiintyy teoksen pääkielen ja muiden teoksessa esiintyvien kielten välillä. Keskityn tutkimaan sitä, missä määrin ja missä muodossa kielenvaihtoa esiintyy ja mikä sen funktio teoksessa on.

Tutkielmani on luonteeltaan laadullinen, mutta se sisältää myös määrällisen tutkimuksen piirteitä. Menetelmänä käytän lähilukua, joka tarkoittaa asian tai ilmiön yksityiskohtaista analysointia. Sovellan analyysissäni Harriet Erikssonin ja Saara Haapamäen (2011) mallia monikielisen kirjallisuuden tutkimiseen. Siinä tarkastellaan kielenvaihtoa kirjallisessa teoksessa kolmesta näkökulmasta: *kommunikatiivinen konteksti, muoto ja funktio*. Kommunikatiivinen konteksti tarkastelee sitä, millaiset puitteet teoksen *lähettäjä* eli kirjailija, teoksen *vastaanottajat* eli lukijat sekä teoksessa esiintyvät *teemat* luovat monikielisyyden ja kielenvaihdon esiintymiselle. Muoto käsittelee kielenvaihdon ilmenemismuotoja teoksessa. Kielenvaihtoa voi esiintyä sekä *piilevästi* kontekstuaalisten johtolankojen ja/tai metakielellisten kommenttien kautta että *näkyvästi*, jolloin tekstissä pääkielen lisäksi esiintyy sanoja tai pidempiä ilmauksia yhdestä tai useasta muusta kielestä. Funktio puolestaan selvittää, mitä tehtäviä kielenvaihdolla teoksessa on.

Tutkimus osoittaa, että kirjailijan kielellinen tausta ja teoksessa esiintyvät teemat luovat kielenvaihdolle teoksessa hyvät edellytykset, vaikka kieli tai kielten väliset suhteet eivät olekaan kirjan varsinaisia teemoja. Kielenvaihtoa esiintyy teoksessa sekä piilevänä että näkyvänä. Piilevän kielenvaihdon kokonaismäärä teoksessa on 282, josta 233 koostuu kontekstuaalisista johtolangoista ja loput 49 metakielellisistä kommentteista. Näkyvän kielenvaihdon osuus teoksessa on 110, joista lauseensisäinen kielenvaihto on yleisintä (70), lauseiden välissä tapahtuva kielenvaihto toiseksi yleistä (34) ja liitefraaseina esiintyvä kielenvaihto harvinaisinta (6). Kielenvaihdon funktio on lisätä puheenvuoroihin ja kerrontaan aitouden tunnetta. Kielenvaihdolla kirjailija osoittaa keskustelleensa matkalla vierasta kieltä puhuvien ihmisten kanssa ja osaavansa itse käyttää useita kieliä. Kielenvaihto toimii apuna myös silloin, kun omasta kielestä ei löydy sopivaa termiä kuvaamaan toisen kulttuurin ilmiötä tai asiaa, tai kun kirjailija haluaa tehostaa tekstin sanomaa, rikastuttaa tekstiä ja korostaa omaa identiteettiään.

AVAINSANAT: flerspråkighet, språkväxling, reseskildring, Göran Schildt

1 INLEDNING

Herodotos, Marco Polo, Pigafetta, Pizarro, Bligh, Livingstone är en rad exempel på världens mest berömda reseskildrare som nyfikna rest i exotiska länder och rapporterat om sina upplevelser om främmande länders kultur, miljöer, folk samt seder och bruk – men också språk. En av Finlands mest kända reseskildrare på 1900-talet var Göran Schildt som kom ut med över tio reseskildringar. I denna avhandling undersöker jag en av dessa reseskildringar – *I Odysseus kölvatten*. Den här reseskildringen kom ut 1951 och handlar om Schildts seglats från Stockholm via Italien till Grekland med segelbåten *Daphne* som han ett par år tidigare hade köpt i Åbo.

Att Schildt har kunskaper i flera olika språk samt att *I Odysseus kölvatten* utspelar sig i främmande länder har jag valt att undersöka *språkväxling* i materialet. Gardner-Chloros (2009: 4) definierar *språkväxlingen* som förekomsten av två eller flera språk, språkvarianter eller dialekter inom en mening eller konversation. Inom lingvistikens tillhör språkväxling området *språkkontakt* som är överbegrepp till alla fenomen som gäller mötet mellan två eller flera språk, såsom lån, pidgin, transfer och kreol.

I undersökningen granskar jag språkväxlingen närmast ur grammatisk och pragmatisk synvinkel med särskild hänsyn till den form och funktion som språkväxlingen har i materialet samt hur författaren markerar den.

1.1 Syfte

Syftet med undersökningen är att granska språkväxlingen som fenomen i boken *I Odysseus kölvatten* av Göran Schildt. I min undersökning syftar språkväxling på att författaren i verket använder ett annat eller flera andra språk vid sidan av verkets huvudspråk svenska. Forskningsproblemet granskar jag med hjälp av följande frågor:

- 1) Vilka språk förekommer i materialet och vad berättar dessa språk om författarens språkliga bakgrund/identitet?

2) Förekommer språkväxlingen latent eller manifest?

3) Vilka funktioner som språkväxlingen har i materialet, det vill säga varför växlar författaren mellan olika språk?

1.2 Material

Som material för undersökningen har jag valt reseskildringen *I Odysseus kölvatten* skriven av den finlandssvenske författaren, konsthistorikern och seglaren Göran Schildt (1917–2009). Boken består av 277 sidor, vilka fördelar sig i 11 stycken. I boken berättar Schildt om sin andra seglats med segelbåten Daphne. På den här resan har han med sig sin dåvarande hustru Mona Morales. Resan börjar från parets hemstad Stockholm sommaren 1948. Paret seglar genom franska åar och kanaler ner till Italien där den egentliga resan börjar. Schildt och hustrun Mona tillbringar några dagar i Italien genom att hälsa på sina italienska bekanta och reparera Daphne. Från italienska Rapallo fortsätter de resan ”i Odysseus kölvatten” via Greklands öar: Kefalonia, Patras, Delphi, Kynthos, Tinos, Mykonos och Naxos ända till Heraklion varifrån de seglar tillbaka till Italien. Boken utspelar sig således i Italien och Grekland.

Även om *I Odysseus kölvatten* är en av de mest kända av Schildts böcker, finns det ganska lite recensioner och kommentarer som handlar om själva boken och speciellt dess språk, vilket står i centrum för min undersökning. Henrikson (2006: 310) konstaterar att Schildt ”har lärt sig skriva svenska på franska och franska är elegant, spirituellt och har därtill en mycket speciell *élan* och *esprit*”. Det kommer att vara intressant att se om franskan används i form av språkväxling i *I Odysseus kölvatten*. Schildts Daphne-böcker har i allmänhet kommenterats till exempel av Holstenson (2004: 16): ”Författarens ousinliga nyfikenhet och upptäckarlusta i kombination med gediget kunnande och lättsamt filosofiskt berättande gör det hela mycket läsvärt”. och av Långbacka (enligt Sandström 2007): ”Här är det äventyret som förenas med Göran Schildts unika förmåga att berätta om kultur och historia, allt i kombination med en stor

beläsenhet hos författaren. Där har vi förklaringen till att böckerna om Daphne-seglatserna har blivit en stor framgång”. Härtill konstaterar Zilliacus (2000: 215) gällande Schildts författarskap: ”En lång räckta ymnigt översatta bästsäljare placerar Schildt i främsta ledet bland Finlands internationellt exponerade författare”. I dessa kommentarer lyfts speciellt fram Schildts beläsenhet och kultur- och historiekännedom som präglar hans böcker och författarskap.

1.3 Metod

Den metod som jag använder i denna undersökning är *kvalitativ närläsning*. Enligt Pöysä (2010: 331) har den kvalitativa närläsningen som metod utvecklats inom forskningsinriktningen ny kritik på 1950-talet. Enligt *Kielitoimiston sanakirja* (MOT 2012) är den nya kritiken ”pelkästään itse teokseen ja sen lähilukuun perustuva kirjallisuudentutkimuksen menetelmä”. Nuförtiden används närläsningen i stor utsträckning inom humanistisk forskning. Grundtanken i metoden är att materialet som kan vara till exempel en bild, en skulptur eller ett litterärt verk studeras och analyseras i detalj. När det gäller ett litterärt verk betyder den detaljerade analysen att man läser verket flera gånger. Under varje läsning bör man försöka gå djupare in i texten och granska textens olika nivåer. Man kan börja från textnivå och fortsätta till mindre nivåer eller tvärtom. Varje läsning borde väcka nya tankar och idéer om verkets innehåll och hjälpa forskaren att bilda en helhetsbild av det undersökta verket. (Pöysä 2010: 331–333.)

I min analys börjar jag granskningen från textnivå och fortsätter till mindre nivåer. Jag koncentrerar mig speciellt på meningsnivå, satsnivå och ordnivå där språkväxling kan förekomma. För undersökning av språkväxling i materialet ska jag använda den kategorisering som skapats av Harriet Eriksson och Saara Haapamäki för analys av litterär flerspråkighet och språkväxling. Kategoriseringen har presenterats i artikeln ”Att analysera litterär flerspråkighet” (2011).

I modellen granskar man litterär språkväxling utifrån tre perspektiv: *kommunikativ kontext*, *form* och *funktion* (Eriksson & Haapamäki 2011: 44). Den kommunikativa kontexten omfattar *sändare* till det litterära verket, *mottagare* av verket och det *tema* som boken handlar om. Den kommunikativa kontexten utreder hurdan ram som verkets sändare, mottagare och tema skapar för verket med tanke på språkväxling. I det här sammanhanget är det motiverat att reflektera över sändares språkliga bakgrund, språkförhållanden i det samhälle varifrån sändaren kommer och språkförhållanden i det samhälle som skildras i verket, språkförhållanden i det samhälle varifrån verkets läsare kommer samt det tema eller de teman som är närvarande i verket. (Eriksson & Haapamäki 2011: 44.)

När det gäller den kommunikativa kontexten fungerar modellen dock inte fullständigt i min undersökning, eftersom den utgår från att författaren skildrar (språk)miljöer och språkbruk i det samhälle som författaren själv och bokens mottagare kommer ifrån. Mitt material utspelar sig i andra länder och kulturer än i dem som Schildt och bokens mottagare kommer ifrån. Därför är det inte speciellt relevant att behandla språksituationen i Finland eller Sverige där bokens sändare och mottagare finns. I det avsnitt som handlar om kommunikativ kontext ska jag därför koncentrera mig på att endast diskutera Schildts språkliga bakgrund och de teman som förekommer i materialet.

I det avsnitt som handlar om form diskuterar jag de former som språkväxlingen förekommer i *I Odysseus kölvatten*. Enligt Eriksson och Haapamäki (2011: 45) kan språkväxlingen komma till uttryck antingen som *latent* (implicit) språkväxling eller som *manifest* (explicit) språkväxling. I den latent språkväxlingen bibehålls texten enspråkig, det vill säga texten innehåller inga ord eller längre sekvenser från ett annat språk vid sidan av textens huvudspråk, men det framgår av texten att mer än ett språk är närvarande. Den latent språkväxlingen framstår för det första genom så kallade *metaspråkliga kommentarer* med hjälp av vilka författaren förklarar att någon i verket yttrar någonting på ett annat språk än på verkets huvudspråk. Exempel på de metaspråkliga kommentarerna som förekommer i mitt material (Schildt 1951: 79, 99, 121) är "Han talade hjälpligt italienska", "Där möttes vi av [---] skolläraren, som på ett

nästan obegriplig franska bad oss ta plats på två skrangliga stolar, de enda på kajen.” och ”Ingen av dem kunde något annat språk än grekiska [---]”. För det andra kan det andra språkets närvaro åskådliggöras med så kallade *kontextuella ledtrådar* som är till exempel personnamn eller ortnamn på främmande språk. En mening med kontextuella ledtrådar ur mitt material (Schildt 1951: 162) är till exempel ”När vi på grekiska segelklubben frågade sekreteraren om han kände till en viss Stavro Costopoulo fick vi till svar: – Men det är ju vår nuvarande sjöfartsminister”. I den mening som förekommer före själva repliken finns två kontextuella ledtrådar: frasen ”grekiska segelklubben” personnamnet ”Stavro Costopoulo”. (Eriksson & Haapamäki 2011: 45–48.)

I det avsnitt som handlar om funktion diskuterar jag hurdana funktioner som språkväxlingen har i *I Odysseus kölvatten*. Varför språkväxlar författaren i boken? Språkväxlingens funktioner och motiv kommer jag att diskutera närmare i kapitel 4 och 5. (Eriksson & Haapamäki 2011: 49.)

Anne Pakkanen (2011) och Hans Landqvist (2012) har också använt denna kategorisering av språkväxling i sina avhandlingar och därför kommer jag ställvis att använda Pakkanens och Landqvists avhandlingar som jämförelsematerial. Mer om dessa avhandlingar berättar jag i kapitel 4.

1.4 Centrala termer och begrepp

Undersökningens mest centrala begrepp är ”språkväxling i ett litterärt verk”, vilket definieras av Harry Lönnroth (enligt Landqvist 2012: 12) samt Eriksson och Haapamäki (2011: 43, 45) som *språkmöte* mellan två eller flera språk i litterärt verk. I praktiken betyder detta att det i en text på ett språk förekommer ord och/eller längre sekvenser som satser och meningar på ett annat språk. Detta fenomen känner man vanligare som *kodväxling*, vilket Jonsson (2012: 212) definierar som ”the use of two or more codes (e.g. languages, varieties, dialects, styles) in spoken or written discourse”. I Jonssons definition kommer det fram att kodväxlingen betyder handling som kan äga rum såväl

inne i ett och samma språk genom till exempel användning av olika dialekter eller språkvarianter som mellan olika språk. Även om kodväxling som term är mer bekant, har jag i undersökningen valt att tala om språkväxling för jag anser det som mer beskrivande med tanke på undersökningens syfte som är att granska växlingen mellan olika språk i materialet. Inomspråkliga aktiviteter, som växlingen mellan olika dialekter, register, språkvarianter och stilar studeras alltså inte i undersökningen. Vid sidan av språkväxling kommer jag i analysen att tala om *främmande språkelement* och med dem avser jag ord, uttryck/fraser, satser och meningar på främmande språk som förekommer i de exempel som har med språkväxling att göra.

För att kunna växla språk, måste man kunna tala eller skriva mer än ett språk, alltså vara två- eller flerspråkig. I undersökningen koncentrerar jag mig på att granska författarens och verkets ”flerspråkighet”, men i detta sammanhang är det väsentligt att även definiera begreppen ”tvåspråkig” och ”enspråkig”. Aronin och Hufeisen (2009: 13) beskriver den enspråkiga som en individ som använder ett språk, sitt modersmål, och kan vara kunnig i att använda språkets olika varieteter tillsammans med olika register, och växla mellan dessa varieteter och register vid behov. Aronin och Hufeisen (2009: 14) konstaterar dock att olika språk i kontakt gör att de flesta individer i världen åtminstone i viss mån blir flerspråkiga. Tanken om en enspråkig individ är snarast ett teoretiskt begrepp. (Aronin & Hufeisen 2009: 13–14.)

Att ge en entydig definition av den tvåspråkiga individen är problematiskt. En av de första definitionerna av den tvåspråkiga individen är Leonard Bloomfields ”native-like control of two languages” på 1930-talet (enligt Blanc och Hamers 2000: 6). I sin definition förutsätter Bloomfield alltså perfekt behärskning av båda de två språken hos en person som betraktas som tvåspråkig. En rak motsats till Bloomfields definition är John Macnamaras (1967: 59) definition där han hävdar att vem som helst kan kallas för tvåspråkig, ifall han/hon visar minimal kompetens i något delområde (hörförståelse, tal, skrift eller läsande) inom ett språk som inte är hans/hennes modersmål. De flesta av dagens definitioner av den tvåspråkiga individen befinner sig dock någonstans mellan Bloomfields och Macnamaras definitioner. I dagens definitioner kräver man inte inföddliknande behärskning av de två språken, utan många forskare ”include in their

definition of bilinguals those individuals who have various degrees of proficiency in both languages” (Butler och Hakuta 2004: 115). Men trots att forskarna inte kräver inföddliknande behärskning av språken är det fortfarande svårt att definiera hur bra den tvåspråkiga individen måste behärska de språk som han/hon talar.

Att definiera den flerspråkiga individen är minst lika svårt som att definiera den tvåspråkiga individen. McArthur (1992: 673) har dock kommit med en definition som tar hänsyn till den mångfacetterade karaktären hos begreppet ”flerspråkig individ”:

A multilingual is a person who has the ability to use three or more languages, either separately or in various degrees of code-mixing. Different languages are used for different purposes, competence in each varying according to such factors as register, occupation and education.

Av definitionen framgår att begreppet ”flerspråkig individ” är ganska omfattande. Olika språk kan spela mycket olika roller i den flerspråkiga individens liv. Såväl kompetens som användning och funktion kan variera.

2 GÖRAN SCHILDT – LIV OCH VERK

Detta kapitel handlar om Göran Schildt som person och författare.

2.1 Biografi

Göran Schildt, sonen till författaren Runar Schildt och folkskolläraren Mila Schildt (f. Heikel), föddes 1917 som andra barn i familjen och som lillebroder till Christian. Familjen Schildt var bosatt i Helsingfors där Mila arbetade som folkskollärare i Sörnäs och Runar som författare. (Schildt 2000: 37–38.)

Modern Mila kom från en familj som tillhörde överklass. Görans farfar, Runars fader, som själv var av adlig släkt, hade gift sig med dottern till en fattig byskräddare. Den här samhällseliga kluvenheten i Runars barndomshem påverkade honom djupt och i vuxenlivet hade han känslor av mindervärdighet och svaghet i adliga kretsar. Enligt Schildt kände hans fader sig aldrig likvärdig med sina vänner som kom från välbärgade familjer. Han upplevde även succéförfattarens press som övermäktig. När Schildt var åtta år, begick hans fader självmord. Faderns självmord skuggade Schildts senare liv och han behandlade sin faders beslut att ta livet av sig i flera böcker. (Schildt 2000: 37–39.)

För en åttaårig pojke var det svårt att begripa att fadern plötsligt är borta. För modern Mila var ingenting som förut, enligt Göran gick hon ”in för att fullt ut leva som den sörjande änkan” (Schildt 2000: 38). Som moder var hon dock fortfarande kärleksfull och omsorgsfull; hon ville ge sina söner de bästa möjliga färdigheterna för det oanade livet, även om hon nu var den enda försörjaren för sina två barn. (Schildt 2000: 38.)

Trots den här tragiska händelsen hade Schildt ljusa minnesbilder av sin fader och sin barndom, även om han dock hela sitt liv saknade och sökte efter fadersgestalter. (Korsström 2009: 124). En sådan här fadersgestalt hittade han dock först i 45 års ålder – i Alvar Aalto. Schildt (1995: 61) berättar att han blev förtrollad av Aalto och att rollen

som fadersgestalt passade honom perfekt. Enligt Schildt behövde Aalto även honom, eftersom han avskydde ensamhet. De blev riktiga själsvänner.

Nio år gammal blev Schildt intresserad av sin faders boksamling. I stället för att spela med jämnåriga pojkar och flickor tillbringade han många timmar om dagen i sin faders bibliotek. I ett skede började faderns böcker intressera mera än skolböckerna, och Mila som folkskollärare behövde ge Schildt privatundervisning hemma på kvällarna för att han inte skulle bli efter. Läsintresset hjälpte dock även Schildt att klara sig i skolan och få bra betyg. (Schildt 2000: 26–27.)

År 1934 tog Schildt studenten varefter han for till Frankrike och tillbringade ett helt år där genom att studera vid Sorbonne universitetet. I Frankrike blev han fascinerad av konstnären Paul Cézanne och författaren André Gide som blev hans ”livsavgörande fadersfigurer på det andliga planet” (Korsström 2009: 124). Schildt blev även djupt förtjust i glasmålningar och medeltida skulpturer i romanska och gotiska kyrkor. Likadana kyrkor och skulpturer fick han beundra som 20-årig ung man även på sin studieresa genom Italien tre år senare. (Korsström 2009: 124–125.)

Under åren efter Schildts resor till Frankrike och Italien flyttade familjen Schildt från Brunnsparcken till Eira, till ett hus som Mila hade ärvt av sin mor. I några år bodde *Svenska Dagbladets* Helsingforskorrespondent Tony Wickbom som hyresgäst i deras nya hus. Efter att Wickbom hade flyttat tillbaka till Sverige fick familjen år 1939 en ny hyresgäst i Mona Morales, en designkonstnärinna från Sverige. Under Monas vistelse hos familjen började Schildt och Mona känna attraktion för varandra. Vinterkriget var dock på kommande och Schildt som flertalet finländska män måste vara beredd att försvara fäderneslandet. (Schildt 2000: 71–80.)

I vinterkriget upplevde Schildt sitt livs andra tragedi om vilken han berättar så här: ”För min del slutade detta liv med en explosiv kula som träffade mitt underliv, slet sönder mitt urinrör, mina testiklar och ändtarmens nedersta del.” (Schildt 2000: 71.) Sviterna efter olyckan var att Schildt inte kunde få egna barn. I krigssängen upplevde han dock

en annan överraskning: Mona friade till honom varpå han svarade jakande. I mitten av 1940-talet flyttade paret till Stockholm där Schildt i början av 1950-talet började arbeta vid *Svenska Dagbladet* som journalist. (Schildt 2000: 71–80.)

Efter att ha återhämtat sig av krigsskadorna skaffade Schildt en segelbåt, med vilken han seglade talrika gånger världen runt med bland annat hustrun Mona, vännerna Alvar Aalto och Ulf Palme samt senare den andra hustrun Christine. (Villa Schildts hemsidor 2012.)

Schildts förtjustning i Grekland kulminerades, när han år 1965 köpte en villa på ön Leros. Han blev så förälskad i Leros att det blev hans andra hem där han med hustrun tillbringade en del av året. Resten av året levde Schildt i Ekenäs, i ett hus ritat av Alvar Aalto. Under den senare hälften av sitt liv fortsatte Schildt att segla och skriva böcker, bland annat om vännen Alvar Aalto. Göran och Christine Schildt grundade också stiftelsen *Villa Schildt* vars syfte är ”att stärka kulturkontakterna mellan Medelhavsområdet och Finland samt värna om arvet efter Alvar Aalto. Två teman som varit centrala för Göran Schildt”. (Villa Schildts hemsidor 2012.)

2.2 Författarskap

Göran Schildts författarskap består av skönlitteratur, essäistik, biografier, journalistik, kulturhistoria, konstvetenskap och reseskildringar. Den allra första boken *Önskeleken*, som handlar om vinterkriget, kom ut 1943. (Villa Schildts hemsidor 2012.) Mest känd blev Schildt ändå för sina reseskildringar kring Medelhavet med segelbåten Daphne. I sjukhussängen, efter att ha blivit svårt sårad under vinterkriget, yttrade Schildt: ”[o]m jag klarar detta skall jag förverkliga min dröm: jag skaffar mig en båt och seglar runt Medelhavets alla hörn.” (Schildts & Söderströms 2012.) Och så gjorde han också. Resorna med Daphne resulterade i över tio reseskildringar i *Solbåten* (1956), *Ikaros hav* (1957) och *Resa på Nilen* (1965). Schildt skrev även om sin fadergestelt och gode vän Alvar Aalto. Den mest omfattande skriften var en biografi i fyra delar som Schildt skrev som hyllning till Aalto efter hans bortgång år 1976. (Schildts & Söderströms 2012.)

3 RESESKILDRINGEN SOM LITTERÄR GENRE

För att få en bild av reseskildringen som text ska jag i detta kapitel diskutera reseskildringen som litterär genre och reseskildringarnas historia.

3.1 Den mångskiftande reseskildringen

Reseskildringar är så kallade egodokument. Dekker (2002: 7) definierar *egodokument* som en text, till exempel dagbok, ett personligt brev, självbiografi eller reseskildring där författaren själv är huvudfigur och berättar om sina egna tankar, känslor och göromål. Egodokument är vanligtvis skrivna i första person singularis som ordets prefix *ego* 'jag' hänvisar till. Termen är upptäckt av den holländske historikern, novellisten och diktaren Jacques Presser (1899-1970) på 1950-talet.

Raban (1988: 253) definierar reseskildring på följande sätt:

As a literary form, travel writing is notoriously raffish open house where different genres are likely to end up in the same bed. It accommodates the private diary, the essay, the short story, the prose poem, the rough note and polished table talk with indiscriminate hospitality. It freely mixes narrative and discursive writing.

I definitionen ovan beskriver Raban bildligt reseskildringen som genre som ett öppet hus där olika genrer sannolikt hamnar i samma säng. Med detta menar Raban att reseskildringen saknar en självklar plats i litteraturen. Den är en diffus och mångskiftande genre som kan innehålla drag av flera olika litterära genrer. Det finns inget visst mönster att följa när man skriver en reseskildring. Men ifall det då inte finns ett mönster att följa och varje reseskildring är en egen kombination av drag från olika genrer kan man överhuvudtaget definiera reseskildringen som en genre? Finns det drag som är gemensamma för alla reseskildringar?

Det finns vissa drag som definierar genren reseskildring. Ett av dessa drag är att reseskildringen har verklighetsbakgrund. Jämfört med skönlitterära texter som handlar

om fiktiva personer och händelser är reseskildringen enligt Melberg (2006: 11–13) dokumentär. Den berättar om en resa som verkligen har ägt rum och gör således anspråk på att vara sanningsenlig. Den skildrar verkliga miljöer, händelser och möten med främmande kulturer och människor. I detta avseende liknar reseskildringen faktabaserad reselitteratur som reserapporter och resehandböcker. En viktig skillnad är dock att reseskildraren använder sig av samma litterära grepp som skönlitterära författare. Varpio (1997: 9–10) konstaterar att ”[m]atkan kuvaus ei ole matkan jäljennös vaan eräänlainen uusi matka. Kuvauksena matkakertomus on riippuvainen ajattelun ja esittämisen muuttuvista säännöistä, samoista jotka säätelevät kaikkia kirjallisia esityksiä”. Reseskildringen är inte lika med en rapport om en resa, utan en berättelse där det används samma litterära strategier som i skönlitteratur. Brooman (1993: 169) anser att skönlitterära drag är väsentliga i reseskildringar. Enligt henne ska reseskildringen ”innehålla poetiska element och överstiga det vardagliga”. Reseskildringen ska så att säga vara klädd i en poetisk slöja, konstaterar hon.

Reseskildringen skiljer sig också i ett annat viktigt avseende från reserapporten och resehandboken – i subjektivitet. Reserapporten och resehandboken har som funktion att erbjuda objektiv och saklig information om resemålen och resandet, medan reseskildringen baserar sig på författarens egna upplevelser, tankar och reflektioner kring resandet. Zilliacus (2000: 212) föreslår att reseskildringen berättar ”ett jags äventyrer över tid”. Reseskildringen är informativ, men den betraktar världen och resandet med författarens ögon. För att betona detta skriver reseskildraren ofta i jag-form. En typisk reseskildring är alltså en subjektiv litterär skildring i jag-form om en verklig resa.

Till slut kan man konstatera att *I Odysseus kölvatten* är lojal mot genren reseskildring den innehåller drag från flera genrer. Boken liknar en roman, resehandbok, dagbok, historiebok, filosofibok och debattartikel. Den erbjuder någonting för varje läsare.

3.2 Resor i den gamla världen – om reseskildringens historia

Reseskildringen har en lång historia. Varpio (1997: 26) nämner att reseskildringar har funnits lika länge som människor har varit skrivkunniga. Reseskildringens historia går långt tillbaka till det forntida Egypten och faraonernas skrifter, och till det forntida kejsrerliga Kina och historier av modiga krigare. Den allra första reseskildraren kom enligt Broomans (1993: 150) dock från Europa, Grekland. Han hette Herodotos (o. 485–425 f.Kr.) och har beskrivits som en pionjär av sin tid när det gäller resande och rapportering om de då kända länderna. En annan känd reseförfattare under antiken var den grekiske militären Xenophon (o. 430–455 f.Kr.) som skrev om Kyros' fälttåg i verket *Anabasis*.

Tar man ett steg framåt i reseskildringens historia kommer man till vikingatiden (800–1050 e.Kr.) då de skandinaviska vikingarna reste runt om i världen för att handla, men också röva rikedomar från andra länder. De flesta av dessa resor blev sagor. Exempel på vikingasagorna är *Hauksbók* (ca 1310) och *Flateyjarbók* (ca 1375) som handlar om vikingarnas färder till Amerika. Broomans (1993: 150) konstaterar att forskning av vikingasagorna har visat att det var då fiktiva och narrativa drag började förekomma i reseskildringar. Vikingasagorna var delvis överdrivna, men underhållande berättelser. Forskningen har dock även visat att det mycket var kvar i vikingasagorna som överensstämmer med verkligheten och därför kan man betrakta vikingasagorna som faktabaserade historiska skildringar.

Under 1100–1200-talet började kristendomen sprida sig i Europa, vilket gjorde att vallfärder och andra andliga resor blev populära. Dessa resor födde flera andliga reseskildringar av vilka kan nämnas John Bunyans verk *The Pilgrim's progress* och Dante Alighieris *La divina commedia*. Under ungefär samma period (800–1300) vidgade upptäcktsresanden som Marco Polo, Kristoffer Kolumbus, Vasco da Gama och David Livingstone världsbilden i Europa. De lämnade efter sig reseskildringar från resor till bland annat Kina, Afrika och Indien. (Broomans 1993: 150–151.)

Till följd av upptäcktresornas popularitet handlade en stor del av reseskildringarna om sjöresande under senmedeltiden på 1400-talet. Sjöresandet som tema framstod även i 1500-talets reseskildringar. På 1500-talet började missionärer, först och främst jesuiterna, företa resor för att predika. Även missionärerna lämnade efter sig reseskildringar som bevarades till eftervärlden. Missionärerna kritiserade ofta upptäcktsresandenas grymma erövringar i sina reseskildringar. Under 1600- och 1700-talen ökade resandet och man kan till och med tala om början av ett slags turism. Resorna gjordes av olika skäl; vissa hade till exempel vetenskapliga ändamål som Carl von Linné som reste runt Sverige och undersökte växter, och vissa reste för nöjes skull och för att lära sig om andra kulturer. (Broomans 1993: 151–152.)

Till följd av att resandet ökade under 1600- och 1700-talen ökade också antalet reseskildringar. På 1700-talet blev det enligt Berger (2002: 13) mer normerat hur reseskildringar skulle skrivas och vad de skulle innehålla. För det första skulle författaren beskriva resans centrala städer, deras topografi, regim och ekonomi. För det andra skulle reseskildringar innehålla information om landets seder och bruk gällande folk och offentligt liv, sociala klasser och näring. Därtill skulle författaren ta reda på och skriva om landets lantbruk och dess produkter, hav, åar och vattenleder samt berömda privata och offentliga byggnader.

I 1700-talets reseskildringar syftade man till objektivt berättande. Det var inte önskvärt att författaren kom med egna tankar och reflektioner (Berger 2002: 14–15). Att reseskildringarnas innehåll och struktur var så normerade gjorde att de började likna varandra. Reseskildrarna ville skilja sig från varandra och började skriva om resor på ett mer personligt sätt (Fredholm 2009). Det här ledde till att reseskildringarna fick subjektiva drag som är kännetecknande för egodokument. Sådana här reseskildringar där författarens närvaro är stark, känner man i dag som *klassiska reseskildringar* (Fredholm 2009)

Reseskildringarna blev alltså mer subjektiva när man kom till 1800-talet och till den romantiska perioden. Enligt Varpio (1997: 26) kunde man också se en annan förändring

i 1800-talets reseskildringar. Det gäller hur man förhöll sig till resandet. Varpio konstaterar att för de tidigare generationernas resenärer gällde det att komma fram till rese målet, men för den romantiska resenären blev själva resandet en prioritet. Det här framgick till exempel av författarens romantiska beskrivningar av landskap och sevärdheter under resan.

Enligt Zilliacus (2000: 213) blev allt fler inspirerade av att skriva om sina upplevelser och erfarenheter i främmande länder under den första hälften av 1900-talet. Industriutvecklingen gjorde att resandet blev varmansnöje. Nya samfärdsmedel uppfanns och ännu flera människor började också ha råd att resa. Det skedde en utveckling också på kommunikationens område för att det kom radion, journalfilmen, tidningsfotot och talfilmen på 1910- och 1920-talet. Tack för detta fick även reseskildringar nya former då resenären kunde till exempel ta levande bilder på resan från början av 1900-talet.

Efter andra världskriget började trenden inom reselitteraturen världen runt så småningom ändras. Fredholm (2009) konstaterar att de klassiska reseskildringar började försvinna. Människor var ute efter alltmer annorlunda och exotiska upplevelser. Det fanns inga nya och exotiska kontinenter eller länder att upptäcka och rapportera om. Av denna avledning började reseskildringarna tappa sin bildande sida. (Fredholm 2009.)

Olle Widhe (enligt Fredholm 2009) har konstaterat att det nuförtiden är nästan omöjligt att hitta homogena kulturer, det vill säga länder som består av ett folk, en kultur och ett språk. Under efterkrigstiden började människorna resa och flytta från en plats till en annan vilket skapade kulturmöten. Människor från olika kulturer levde knappast isolerade från varandra inom ett land, utan olika kulturer påverkade varandra och åtminstone i viss mån smälte samman. Det blev inte relevant att beskriva ett folk och dess kultur för det kunde finnas flera olika nationaliteter, kulturer och språk inom ett land eller ett geografiskt område.

Reseskildringarna blev även mer objektiva under den senare hälften av 1900-talet. Författarens egen röst sägs vara i lägre grad närvarande i efterkrigstidens

reseskildringar. De innehöll författarens egna funderingar och värderingar i mindre grad. Som förklaring till den här trenden anser författaren Edward Marriott (enligt Fredholm 2009) att ”i en postmodern värld som självsäkert gjort upp med alla möjliga auktoriteter, finns också en ökande motvilja mot att betrakta verkligheten genom en enda persons ögon”. Från och med efterkrigstiden har människor velat upptäcka världen själva.

När det gäller *I Odysseus kölvatten* skulle jag tydligt kategorisera den som en klassisk reseskildring. Det utspelar sig i tiden då nutidens turistparadis, Grekland, var ett mycket exotiskt och ett nästan orört land. Det finns därför mycket att berätta om den tidens Grekland och dess kultur, folk och seder och bruk. *I Odysseus kölvatten* baserar sig även starkt på författarens egna upplevelser, tankar och åsikter. Boken har en subjektiv sida som är karaktäristisk för gamla reseskildringar. Författarens auktoritet som folkbildare och lärare vällar fram ur hans enorma kunskap om medelhavsländer.

3.3 Den finlandssvenska reseskildringen från 1800-talet till 1950-talet

Den finlandssvenska reseskildringen har enligt Sipilä (1998: 193) sina rötter på 1800-talet. De första finlandssvenska reseförfattarna var J. V. Snellman, Zacharias Topelius, Elias Lönnrot, M. A. Castrén och A. Ahlqvist. Ämnena i 1800-talets reseskildringar rörde sig kring samhälle, natur samt utlänningar och deras vanor. Karaktäristiskt för 1800-talets reseskildringar var att man jämförde det främmande landet och den främmande kulturen med hemlandet. Under den senare hälften av 1800-talet hade diktaren och författaren J. L. Runeberg ett särskilt stort inflytande på hur man såg världen. Sipilä (1998: 193) konstaterar att ”1800-luvun loppupuolella maailmaa tarkasteltiin paljolti Runebergin silmälasien läpi”. Runeberg och de andra ovannämnda författarna och reseskildrarna hade rollen som folkbildare i 1800-talets Finland, de var trovärdiga och uppskattade personer.

Genom Edward Westermarcks undersökningar om äktenskapet som institution och den marockanska kulturen och dess synsätt på moralfrågor vaknade intresset för social

antropologi i Finland i början av 1900-talet. Detta intresse ledde till flera undersökningar om mänsklighetens historia, ursprung och uppkomst skrivna på vetenskapens nya språk engelska. Rafael Karstén, elev till Westermarck, genomförde en studie om indianer och deras religioner i Sydamerika med titeln *Huvudjägare och soldyrkare i Sydamerika*. En annan elev till Westermarck var Gunnar Landtman som for till Nya Guinea för att undersöka urinvånarsamhället. Denna studie gav upphov till verket *Ett sagoland och dess infödingar*. (Zilliacus 2000: 213–214.)

Världen var öppen för människor att resa dit man ville, också till fjärran länder som man tidigare endast hade kunnat drömma om. En del resenärer hade dock ingen längtan bort, utan de tyckte att det ännu fanns mycket att se och uppleva i Finland. En sådan här resenär och författare var Henrik Hildén som reste i Nyland i slutet av 1920-talet. En annan inrikesresenär var Björn Landström som seglade genom den åboländska skärgården och skildrade sina resupplevelser i boken *Regina och Gullkronan*. (Zilliacus 2000: 214.)

Hela mellankrigsperioden och femtioalet var en gyllene period för den finlandssvenska reseskildringen. En av denna tids ledande reseskildrare var Håkan Mörne som skrev till exempel om sin resa till Indien i *Elefantens rike och drakens*. Under 1940-talet började även Schildt sitt resande med ketchen Daphne. Han blev snart titulerat som ”seglaren framom andra” (Zilliacus 2000: 215).

I likhet med Schildt har en del andra finländska resenärer rest till Grekland och skildrat dessa resor. Forsén (2006: 10–13) har studerat finländska Greklandsresenärer tiden före massturismen, det vill säga ungefär före 1960-talet, och skiljer mellan tre typer av resenärer: de som for till Grekland för att frivilligt delta i det grekiska kriget, de som for till Grekland för att studera och de som for till Grekland för att uppleva (det forntida) Grekland.

Exempel på den första gruppen av Greklandsresenärer var August Myhrberg och John William Nylander som deltog i det grekiska frihetskriget på 1820-talet och det grekisk-

turkiska kriget eller det så kallade 30-dagarskriget 1897. Den andra gruppen av resenärer representeras till exempel av arkitekter som Jac. Ahrenberg och Hilding Ekelund som besökte Grekland för att bli bekanta med den antika arkitekturen. Både Ahrenberg och Ekelund har lämnat efter sig skriftliga skildringar av dessa resor. Den tredje gruppen av Greklandsresenärer tillkom enligt Forsén (2006: 11) som ”följd av borgerlighetens framväxt i Europa på 1800-talet”. I andra nordiska länder började den här typen av reseskildringar utkomma i mitten av 1850-talet med H. C. Andersen och Fredrika Bremer som förgrundsfigurer, men i Finland utkom motsvarande reseskildringar först på 1900-talet. Den första finländska författaren som kan uppfattas som en representant för denna genre var Emil Zilliacus. Av hans produktion har böckerna som *Grekisk lyrik*, *Sophokles* och *Pilgrimsfärder i Hellas* haft ett stort inflytande. Även om Zilliacus betraktas som föregångare i genren anser Forsén (2006: 12) att ”sin absoluta höjdpunkt finner denna genre med Göran Schildts böcker.”

4 FLERSPRÅKIG INDIVID, LITTERÄR FLERSPRÅKIGHET OCH SPRÅKVÄXLING

För att bättre förstå vem som kan kategoriseras som flerspråkig ska jag i detta kapitel diskutera de kriterier som man använder för att mäta en individs grad av flerspråkighet. Jag diskuterar också den litterära flerspråkighetens historia och lyfter fram drag som är karaktäristiska för litterär språkväxling.

4.1 Kriterier för flerspråkighet

Aronin och Hufeisen (2009: 18) presenterar kriterier för bedömning om en individ kan uppfattas som flerspråkig eller inte. Kriterierna gäller graden av kompetens i språk, funktionell förmåga, ömsesidig lingvistisk förståelighet, kulturella och politiska faktorer, läs- och skrivkunnsighet samt egen bedömning.

Gällande graden av kompetens i språk diskuterar flerspråkighetsforskare om en flerspråkig individ borde ha en fullständig kompetens i de språk som han/hon talar eller inte. När det gäller dagens definitioner av flerspråkighet kräver man enligt Aronin och Hufeisen (2009: 19) inte fullständig kompetens i alla språk, eftersom kravet på inföddliknande språkbehärskning i ett språk skulle i praktiken uppfyllas av de människor vilkas språktillägnande i alla språk har börjat i ett tidigt skede i barndomen. Utöver detta ändras och utvecklas språkkompetensen under livet. När man studerar språkkompetens hos en person i en ålder av 20 år beskriver undersökningsresultat den just då rådande språkkompetensen. Studerar man samma individs språkkompetens till exempel tio år efter denna studie kan hans/hennes språkliga situation se mycket annorlunda ut.

Graden av funktionell förmåga kartlägger vilka sociala omgivningar som den flerspråkiga individen kan kommunicera på och hur uttömmande han/hon kan använda sina språk i dessa omgivningar och om han/hon vid behov kan växla språk i en viss omgivning. Är de olika språken överhuvudtaget närvarande i den flerspråkiga individens sociala omgivning? Graden av den funktionella förmågan är dock svår att

mätas, eftersom det inte finns någon entydig definition på hur bra den flerspråkiga individen måste behärska olika språk i olika situationer. Räcker det att man kan yttra några ord eller fraser på ett språk som inte är ens modersmål eller måste man kunna samtala på detta språk? Måste man kunna klara sig i alla sociala omgivningar? (Aronin & Hufeisen 2009: 20.)

Ömsesidig lingvistisk förståelighet betyder att de individer som talar samma språk måste förstå varandra. I vissa länder, som i Indien, finns språk som har splittrats i ett antal olika språkvarieteter, och talarna av de språkvarieteter som har utvecklats i helt olika riktningar inte längre kan förstå varandra. I sådana här fall är det ibland svårt att avgöra om olika varieteter av samma språk borde betraktas som olika varieteter av samma språk eller som egna språk. (Aronin & Hufeisen 2009: 20–21.)

I vissa språkgemenskaper är läs- och skrivkunnighet en förutsättning för att en individ kan anses tillhöra dessa språkgemenskaper. I dessa språkgemenskaper och kulturer värderas läs- och skrivkunnighet högt, det är en norm. Aronin och Hufeisen (2009: 22) lyfter även fram några allmänna kulturella, sociala och politiska faktorer som personer från samma språkgemenskap ofta delar. Sådana här faktorer kan till exempel vara en delad kultur eller världsåskådning eller ett skriftsystem. Blanc och Hamers (2000: 30) talar om *kulturellt identitet* som har att göra med hur den flerspråkiga förhåller sig till och anpassar sig till de tre eller flera (språk)kulturella grupper som han/hon tillhör. Enligt Blanc och Hamers (2000: 30) påverkar graden av kompetens i vilken grad den flerspråkiga är anpassad till den kultur där detta språk talas. Slutligen är även den flerspråkigas egen bedömning av sin kompetens och funktionella förmåga samt kulturella och etniska tillhörighet en väsentlig faktor vid granskning av graden av flerspråkighet hos en individ (Aronin & Hufeisen 2009: 22.)

4.2 Den litterära flerspråkighetens historia – en översikt

Som det tidigare kommit fram är litterär flerspråkighet ett tämligen nytt forskningsobjekt. Trots detta är flerspråkighet i litteraturen inget nytt fenomen. Det

finns nämligen spår av språkväxling redan i antikens litteratur. Enligt Vartiainen (2002: 54–55) har till exempel romersk litteratur till största delen utvecklats från hellenistisk litteratur i Grekland vilket gör att den tidiga romerska litteraturen innehåller element från den grekiska litteraturen när det gäller innehåll, struktur, stil och även språk.

En intressant tidsperiod med tanke på litterär flerspråkighet är medeltiden. I flera (syd)europiska länder fungerade då två språk vid sidan av varandra – folkspråk och latin. Enligt Foster (1970: 19) hade latinet rollen som *lingua franca* i medeltidens Europa. Under den tidiga medeltiden användes latinet som internationellt vetenskapsspråk bland högutbildat folk, men under högmedeltiden blev användningen av latinet vanligare också bland vanligt folk (Foster 1970: 19). Mehtonen (2003: 42) konstaterar att latinet ansågs som fadersmål på grund av att det inte var någons modersmål, men användes i stor utsträckning som kyrkans, förvaltningens och skolans språk. På grund av att folk i Europa kunde latinet vid sidan av folkspråk, kan medeltidsmänniskor åtminstone delvis uppfattas som två- eller flerspråkiga (Mehtonen 2003: 42).

Litteraturens språk under den tidiga medeltiden var mestadels latin och präglades av religion och religiositet (Vartiainen 2002: 68). Latinet var ett naturligt val för språk i den europeiska litteraturen, eftersom litterära mönster och uttryckssätt kom från detta språk (Foster 1970: 9–10). Under högmedeltiden började den europeiska litteraturen enligt Mehtonen (2003: 43) få nya riktningar genom korsfarare och resenärer. Kontakter med andra kulturer gav upphov till nya litterära ämnen och skrivstilar. Folkspråk som europeiskt litteraturspråk började vinna insteg vid sidan av latinet, vilket följdes av en tidsperiod då latinet och folkspråken samexisterade i litteraturen. Ett exempel på samexistensen av latinet och folkspråken i en och samma text var vagantdikten på latin *Carmina Burana* som innehöll delar på franska, tyska och provensalska (Mehtonen 2003: 43).

Under renässansen var det speciellt de romanska språken franska och italienska som började förekomma i litterära verk. Foster (1970: 16–17) påminner dock att det inte var

författarens nationalitet eller modersmål som avgjorde på vilket språk man skrev, utan den avgörande faktorn var den litterära genre som texten tillhörde. Till exempel norditalienska trubadurer skrev lyrisk poesi på provensalska, episk poesi på franska och lagtexter på italienska.

Latinet tappade sin ställning som *lingua franca* först under 1800-talet. Under samma tidsperiod började en ny världsåskådning sprida sig i Europa: nationalismen. Att hylla egen nation, egen kultur och eget språk hörde till nationalismens ideal (Malmio 2011: 110). Dessa ideal var ett hot även mot den litterära flerspråkigheten. Det nationalistiska tänkandet dominerade klimatet också i Finland. Malmio (2011: 110) konstaterar att språkpolitik och lingvistisk purism blev heta ämnen i Finland i början av 1900-talet. Särskilt den finskspråkiga befolkningen hävdade tanken *ett land, ett språk*, vilket tillspetsade förhållandet mellan finskspråkiga, svenskspråkiga och även ryskspråkiga finländare. Till följd av de spända förhållandena uppstod språkstrider som nådde sin kulmen 1906 då svenskan förlorade sin ledande position i samhället och blev likvärdig med finskan.

Då finska språket jämställdes med svenskan ”blev tvåspråkiga personer nu tvungna att välja om de identifierade sig som finsk- eller svenskspråkiga. Innan dess [---] hade tvåspråkighet utgjort det normala tillståndet.” (Malmio 2011: 8.) Detta påverkade inte minst tvåspråkiga författare som förväntades välja på vilket språk de skulle uttrycka sig i skrift. Anhängare till nationalismen hävdade nämligen enspråkighet i litteraturen. Det var dock en del författare som Jac. Ahrenberg som inte accepterade det här kravet. I hans verk förekommer både svenska och finska, men också franska och ryska.

Trots de nationalistiska strävandena har modernismen, det vill säga tiden från 1850-talet till 2000-talet, varit en gyllene tid för teknologiutveckling, globalisation, kulturell mångfald och språkmöten. Samfärdsmedel har utvecklats och det har blivit möjligt att resa överallt i världen. Människor har rört sig över landsgränser och överskridit kultur- och språkgränser – även i litteraturen. Den moderna perioden har dock också präglats av krig, landsflykt och kolonialism, men även dessa har fött nya typer av litteratur såsom indvandrarlitteratur.

4.3 Litterär språkväxling – några särdrag

Enligt Callahan (2004: 110) är det klart att en två- eller flerspråkig text kräver mer av läsaren än en enspråkig text. Läsbarheten påverkas av läsarens kompetens i de språk som förekommer i texten, frekvensen av språkväxling i texten samt författarens markeringsteknik i språkväxlingssituationer. Jämfört med enspråkig litteratur är två- eller flerspråkig litteratur mer aktiv, dynamisk och livlig. (Callahan 2004: 110.)

Litterär språkväxling markeras ofta i den flerspråkiga texten på annat sätt än på textens huvudspråk. Man använder ofta olika typografiska medel, såsom kursivering, fet stil eller understrykning. Den typografiska markeringen kan även innebära växling av fontstorlek, fontstil eller fontfärg. Den typografiska markeringen av språkväxling kan ibland vara en markör av politiska maktrelationer i ett två- eller flerspråkigt samhälle. Med hjälp av den typografiska markeringen håller man samhällets ”andra” språk isär från dess ”huvudspråk”. Markering av språkväxling kan även vara en följd av en enspråkig norm som gäller i skrift. Det är helt enkelt svårt att läsa en två- eller flerspråkig text, eftersom man inte har blivit van vid det. (Tidigs 2009: 51–65.)

Ett annat speciellt fall som kommer fram i litterär språkväxling är skillnader i skriftsystemen mellan olika språk (Angermayer 2012: 255). Språkväxling kan nämligen förekomma mellan språk vilkas officiella skriftsystem är annorlunda. Det mest allmänna och spridda skriftsystemet i världen är det romanska. Andra skriftsystem som används är till exempel det kyrilliska i ryskan och i vissa andra slaviska språk, det grekiska i grekiskan och thailfabetet i thai och i andra minoritetsspråk i Thailand. (Angermayer 2012: 255–256.)

På grund av att det romanska alfabetet genom tiderna har spridit sig, har många moderna samhällen blivit *digrafiska*, det vill säga det används mer än ett skriftsystem för ett språk i samhället. Engelskans roll som *lingua franca* har lett till att det romanska alfabetet i vissa samhällen har börjat användas vid sidan av de här samhällenas officiella skriftsystem. Så här har hänt bland annat i Israel, Ryssland och Japan. I vissa länder har

man till och med helt börjat använda ett nytt skriftsystem i stället för det gamla, såsom i några gamla Sovjetstater, där det romanska alfabetet har ersatt det kyrilliska alfabetet som en symbol för politisk och social frihet. (Angermayer 2012: 255–256.)

I diskussionen om den litterära språkväxlingen lyfter man enligt Tidigs (2009: 52) också fram dess *autenticitet*. Man frågar: Kan språkväxling i skrift ge en autentisk bild av hur språkväxling mellan två eller flera språk fungerar i verkligheten? Enligt Callahan (2004: 99) är det allmänna kriteriet för den litterära språkväxlingens autenticitet att den litterära språkväxlingen måste förekomma i samma former som den förekommer i tal. Både Callahan (2004: 100) och Tidigs (2009: 52) konstaterar dock att man i diskussion om den litterära språkväxlingens autenticitet negligerar att det är fråga om skrift och inte om spontant tal.

Även om den litterära språkväxlingen försöker skildra talad språkväxling är talad diskurs och skriven diskurs olika till sin karaktär. Enligt Callahan (2004: 100) måste språkväxlingen i skrift vara enklare och mer lättförståelig jämfört med språkväxlingen i tal. Orsaken till detta är att man inte kan använda icke-verbal kommunikation som ansiktsuttryck och variation i talhastighet, röststyrka och betoning i återgivning av budskap. Det finns medel att återge icke-verbal kommunikation i skrift. Författaren kan kommentera språkväxlingen och använda interpunktion, kursiv och fetstil för att skapa en önskad effekt, men trots detta motsvarar den litterära språkväxlingen aldrig helt talad språkväxling. Det här betyder dock inte att den litterära språkväxlingen inte kunde skildra autentiskt språkbruk i mötet mellan två- eller flerspråkiga. Talad språkväxling och skriven språkväxling fungerar fundamentalt på samma sätt. De förmedlar samma idé, men den litterära språkväxlingen måste vara lojal mot de litterära strategierna som gäller alla litterära verk. (Callahan 2004: 100–102.)

4.4 Språkväxlingens litterära funktioner

Enligt Eriksson och Haapamäki kan språkväxlingen i litterära verk ha flera olika funktioner. Olika läsares uppfattningar om språkväxlingens funktioner i ett litterärt verk kan även avvika från den uppfattning av språkväxlingens funktioner som författaren själv har. Eriksson och Haapamäki presenterar två möjliga funktioner för språkväxlingen i ett litterärt verk. Den ena är att författaren med hjälp av språkväxling försöker ge läsaren en känsla av äkthet. Språkväxlingen fungerar som medel i beskrivningen och återgivningen av ett autentiskt språkbruk och i skildringen av autentiska språkmiljöer. Den andra funktionen är att språkväxling understryker en gräns mellan huvudspråket och det andra språket eller de andra språken som uppträder i verket. (Eriksson & Haapamäki 2011: 59.)

Även Mahootian (2012: 193–195) har funderat på den litterära flerspråkighetens funktioner. Hon föreslår att den två- eller flerspråkiga kan framföra och definiera sin identitet, visa grupptillhörighet, framhäva solidaritet, exkludera andra från konversationer, höja sin status och öka sin auktoritet eller öka budskapets sakkunskap. Enligt Tidigs (2009: 53) kan språkväxlingen i ett litterärt verk även vara en persons sätt att ta ställning till samhällets språksituation, eftersom språk(val) alltid är knutna till politik och samhälleliga maktrelationer.

Också René Appel och Pieter Muysken (enligt Börestam & Huss 2001: 79) presenterar sex möjliga funktioner för den litterära språkväxlingen. De sex funktionerna för språkväxling är referentiell funktion, direktiv funktion, expressiv funktion, fatisk funktion, metalingvistisk funktion och poetisk funktion.

Den referentiella funktionen kommer oftast i fråga när antingen talarens språkkunskaper är bristande eller när ett nödvändigt ord saknas i talarens språk, då man måste fylla denna "språklucka" med ett ord från ett annat språk. Den direktiva funktionen hänvisar till de språkväxlingssituationer där talaren växlar språk för att påverka en viss person eller vissa personer i ett samtal mellan flera personer. Med andra ord syftar talaren till att inkludera somliga i samtalet och exkludera andra ur samtalet.

Den expressiva funktionen kommer till uttryck, när till exempel en tvåspråkig person vill framhäva sin dubbelidentitet, det vill säga att han/hon tillhör två (språk)gemenskaper. Språkväxlingen fyller den fatiska funktionen, när talaren byter från ett språk till ett annat samtidigt som han/hon byter samtalsämne. Talaren kan till exempel tala om arbetet på ett språk och om familjen på ett annat. Den metalingvistiska funktionen hänvisar till användningen av metalingvistiska kommentarer vid språkväxlingen (se avsnitt 1.3). Den poetiska funktionen innebär däremot att ”talaren utnyttjar två språk på ett lekfullt och nyskapande sätt”. (Börestam & Huss 2001: 80.)

5 SPRÅKVÄXLING SOM FORSKNINGSOBJEKT

Detta kapitel handlar om språkväxling som forskningsobjekt. Jag presenterar huvudinriktningar inom forskningen av språkväxling samt diskuterar tidigare forskning kring litterär språkväxling och flerspråkighet.

5.1 Huvudinriktningar

Man har försökt beskriva språkväxling som fenomen åtminstone från och med 1950-talet. Språkväxlingen har enligt Gardner-Chloros (2009: 10) undersökts ur grammatisk, sociolingvistisk och psykolingvistisk synvinkel. Av dessa olika synvinklar har den grammatiska varit den mest populära, framför allt i den tidiga forskningen av språkväxling. Syftet med de grammatiska studierna har varit att utreda vilken roll grammatiken spelar i förståelsen av språkväxling. Forskarna har varit speciellt intresserade av att ta reda på om det finns några grammatiska restriktioner för förekomsten av språkväxling, det vill säga om språkväxlingen kan förekomma var som helst i meningen. (Gardner-Chloros 2009: 91.)

Sociolingvister har i sin tur varit intresserade av sociala och samhällseliga motiv och korrelationer bakom språkväxlingen. Forskningsintresset har riktat sig mot bland annat språkpolitiska frågor samt skillnader i lingvistiskt beteende mellan olika sociala grupper, som män och kvinnor samt medelklass och arbetarklass. Som forskningsfrågor har man till exempel haft hur två- eller flerspråkighet fungerar i ett samhälle eller hur den två- eller flerspråkiga individen använder språk i ett enspråkigt, tvåspråkigt eller flerspråkigt samhälle. (Gardner-Chloros 2009: 54–55.)

Psykolingvister har intresserat sig för de tvåspråkigas språksystem i hjärnan, speciellt "how bilinguals' linguistic systems are stored and organized in the cognitive system, and how they are accessed in language production and perception" (Isurin, Windford & Kees de 2009: 9). Enligt Gardner-Chloros (2009: 120) är en av de grundläggande frågorna var i hjärnan språken finns och hur två- eller flerspråkiga håller isär de språk som de talar. Vore språken totalt skilda från varandra, skulle språkväxlingen inte vara

möjlig. Men vore språken för integrerade med varandra, skulle två- eller flerspråkiga inte kunna tala endast ett språk åt gången, utan de skulle hela tiden slumpmässigt växla mellan språken.

5.2 Tidigare forskning: grammatik, sociolingvistik och psykolingvistik

En av de forskare som har studerat språkväxling ur grammatisk synvinkel är Shana Poplack. Enligt henne brukar man skilja mellan tre typer av språkväxling: påhängsväxling, intersententiell språkväxling och intrasententiell språkväxling (Poplack 1980: 581618). *Påhängsväxling* betyder att man överför en påhångsfras av typen ”you know” eller ”I mean” in i ett yttrande som är på ett annat språk än själva påhångsfrasen (se ex. 1). Vanligtvis skiljer man påhångsfrasen från det övriga yttrandet med kommatecken. *Intersententiell språkväxling* sker i sin tur på sats- eller meningsgränsen så att en sats eller en mening är på ett språk och en därpåföljande sats eller mening på ett annat språk (se ex. 2). Språkväxlingen följer således sats- och meningsgränser: när man byter språk börjar även en ny sats eller mening. I *intrasententiell språkväxling* sker växlingen inom en och samma sats eller mening, till exempel så att en mening börjar med ett språk och slutar med ett annat språk (se ex. 3).

- (1) Men att kalla det »tur», *fortuna*, ville han inte gå med på [---]. (s. 270)
- (2) Je suis numismate! Jag är myntsamlare! (s. 204)
- (3) Vinden var svag och havet »leggermente mosso», dvs. lätt upprört efter nattens scirocco. (s. 52)

Exempel 1, 2 och 3 är ur *I Odysseus kölvatten*. I exempel (1) är den italienska påhångsfrasen ”fortuna” inbäddad i den svenska satsen ”Men att kalla det »tur», ville han inte”. I exempel (2) är den första satsen på grekiska (”Je suis numismate”) och den andra på svenska (”Jag är myntsamlare”). I exempel (3) börjar den första satsen i meningen på svenska (”Vinden var svag och havet”) och byts till italienska mitt i satsen (”leggermente mosso”).

Myers-Scotton (1993: 5) skiljer även språkväxling som sker inom ett ord. Denna typ av språkväxling har hon stött på under sin undersökning gällande språkväxling mellan engelska och swahili. Ett exempel på språkväxling som sker inom ett ord är i hennes material det swahili-engelska ordet 'sikucome' ('jag kommer inte'), där "si" och "ku" är swahili och betyder 'jag' och 'inte', och "come" är engelska och betyder 'komma'. Av dessa fyra olika typer av språkväxling har speciellt den intrasententiella språkväxlingen och språkväxlingen som sker inom ordgränsen intresserat forskare, eftersom då möter två språks grammatiska system och risken är att man bryter mot något språks grammatiska system (Kovács 2001: 66).

Som konstaterat tidigare har den grammatiskt inriktade språkväxlingsforskningen fokuserats på var i meningen språkväxlingen är möjlig. Utgående från sin undersökning nämner Poplack (1980: 585–586) två restriktioner som gäller förekomsten av intrasententiell språkväxling: *fri morfemrestriktion* och *ekvivalensrestriktion*. Den förstnämnda restriktionen gäller språkväxlingen mellan ett lexikaliskt morfem och ett bindemorfem. Formerna som "eatiendo" (*eating*) och "danceando" (*dancing*), där lexikaliska morfem kommer från engelskan och bindemorfem från spanskan är inte möjliga. Den ekvivalenta restriktionen gäller däremot förekomsten av språkväxling i ett sådant ställe i meningen, där satsstruktur eller ordföljd i två språk avviker från varandra. För att belysa detta påstående tar Poplack syntaktiska skillnader mellan engelskan och spanskan som exempel. I spanskan placeras adjektiv i en adjektivfras vanligen efter subjektet, medan i engelskan kommer adjektiven alltid före subjektet i en adjektivfras. Därför vore variationerna som "Mi new coche" eller "My car nuevo" inte möjliga, eftersom de skulle bryta mot ordföljdsregeln i någotdera språket.

En av de första forskare som studerat språkväxling ur sociolingvistisk synvinkel är John Gumperz. I sina tidiga studier på 1970-talet, som han genomförde tillsammans med forskaren Jan-Petter Blom, märkte Gumperz och Blom (1970: 424–425) att det finns samband mellan språkväxling och växling av samtalsämne. Ibland växlar två- eller flerspråkiga samtalsdeltagare språk samtidigt som de växlar samtalsämne. Sådan här

språkväxling fick i Gumperzs och Bloms studie namnet *metaforisk språkväxling*. På samma sätt märkte forskarna sambandet mellan språkbruk och fysisk omgivning. Två- och/eller flerspråkiga använder nämligen ett språk i en viss omgivning, till exempel på jobbet, och ett annat språk i en annan omgivning, till exempel hemma. Sådan här språkväxling, där ett visst språk är bundet till en viss plats, började Gumperz och Blom kalla *situationell språkväxling*.

I senare studier på 1980-talet gör Gumperz iakttagelser gällande språkförhållanden i ett två- eller flerspråkigt samhälle. Gumperz märker att de tvåspråkiga som talar minoritetsspråk som modersmål använder sitt modersmål närmast i informella situationer, såsom hemma med familjen och ute med vänner, medan samhällets majoritetsspråk använder de i institutionella och officiella sammanhang. På grund av denna anknytning borde majoritetsspråket betraktas som "they-code" och minoritetsspråket som "we-code". (Gumperz 1982: 66.)

Inom psykolingvistisk forskning har personer som lider av *afasi*, det vill säga störning(ar) i språkssystem, varit en värdefull hjälp (Gardner-Chloros 2009: 122). Genom att forska i hjärnskadade patienter har man bland annat kunnat märka att det finns ett samband mellan emotionella faktorer och språkinlärning, språkanvändning och språkminne. När en afasi-patient växlar från L2 (det andra språket) till L1 (det första språket) blir han/hon mer emotionell, identifierar bättre sina känslor och kan klä dem i ord. Växlingen från L1 till L2 kan vara patientens väg att undvika till exempel ämnen som orsakar ledsnad och ångest. Å andra sidan kan språkväxling från eller till L1 även bero på pragmatiska skillnader mellan språken; det kan till exempel vara mer acceptabelt att visa känslor i spanskan än i engelskan. (Gardner-Chloros 2009: 122–123.)

Bland afasi-patienter har även påträffats personer som inte längre kan producera tal på det ena språket eller på båda språken men som ändå kan förstå det här språket eller de här språken. På motsvarande sätt har man påträffat personer som har bibehållit förmågan att tala det ena språket eller båda språken men har svårigheter med att förstå det här språket eller de här språken. (Gardner-Chloros 2009: 123.)

5.3 Tidigare forskning kring litterär språkväxling och flerspråkighet

Även om det finns en stor variation av olika slags texter, både gamla och nya, där mer än ett språk förekommer, har forskning kring flerspråkighet och språkväxling enligt Sebba (2012: 1) för det mesta fokuserats på flerspråkighet och språkväxling i tal. Forskarna har länge använt flerspråkiga texter som källor i forskning av flerspråkigt tal. De flerspråkiga texterna har fungerat som forskningsmaterial i undersökningar av flerspråkighet i talad diskurs. Ett exempel på en sådan här forskning är Birgit Stolts undersökning (1964) om språkväxling mellan tyska och latinska i Martin Luthers måltidskonversationer. Under konversationerna gjorde Luthers middagssällskap anteckningar om Luthers tal där han växlade mellan tyska och latin. Med hjälp av dessa anteckningar kunde Stolt undersöka hur Luther har använt tyska och latin i sitt tal. (Sebba 2012: 1, 3.)

En orsak till varför litterär språkväxling har blivit rätt utforskat är enligt Sebba (2012: 2) att det i skriven text gäller en enspråkig norm. Det är svårt för forskarna som har blivit vana vid att undersöka enspråkiga texter, att läsa och hantera texter där flera språk förekommer. En annan orsak är att det inte finns speciellt mycket teori gällande litterär språkväxling och flerspråkighet. Å ena sidan har det skrivits ganska lite om ämnet och å andra sidan finns det gott om opublicerade undersökningar om litterär språkväxling.

Under 1990-talet och 2000-talet har forskning i litterär språkväxling ökat. Det mest aktuella materialet lär i dagens undersökningar vara olika webbsidor och webbforum. Flerspråkighet och språkväxling på internet har inspirerat forskare som Carmen Lee och David Barton samt de finska forskarna Samu Kytölä och Sirpa Leppänen att undersöka språkkontakter på internet. (Sebba 2012: 3.)

Språkväxling i svenska litterära verk på 2000-talet har studerats till exempel av Anne Pakkanen (2011) i avhandlingen pro gradu *Språkväxling i Emma Juslins roman Ensamma tillsammans* samt Hans Landqvist (2012) i undersökningen ”– Kuka ... puhhuu ...? stönade Esaias. Vem pratar?” *Litterär flerspråkighet och språkväxling i Mikael Niemis roman Mannen som dog som en lax*. Både Pakkanen och Landqvist har

använt Erikssons och Haapamäkis kategorisering för analys av litterär flerspråkighet och därför redogör jag närmare för dessa två avhandlingar. I analysen kommer jag i ställvis att använda båda undersökningarna, speciellt Landqvist, som jämförelsematerial.

Pakkanen granskar i sin avhandling pro gradu förekomsten av finska ord, uttryck och fennicismer i 18 dialoger ur romanen *Ensamma tillsammans*. Hon syftar till att utreda vilka flerspråkighetsstrategier Juslin använder i romanen och vilka som är språkväxlingens möjliga funktioner i romanen samt om det finns samband mellan flerspråkighetsstrategierna och språkväxlingens litterära funktioner. Som flerspråkighetsstrategierna uppfattar Pakkanen de sätt som Juslin markerat språkväxlingen med i sin roman (typografisk markering, metaspråklig kommentar och/eller översättning) samt integrationsgrad hos det ord eller den mening som språkväxlas. (Pakkanen 2011: 57–60.)

De centrala resultaten i Pakkanens undersökning är att språkväxlingen oftast förekommer som ensamma ord bestående till största delen av fennicismer. Även längre sekvenser förekommer i materialet. När det gäller markering är den vanligaste markeringstypen översättning. Några metaspråkliga kommentarer förekommer också, men typografisk markering är sporadiskt förekommande. Längre sekvenser är alltid omarkerade. Några enstaka ord är grammatiskt anpassade till huvudspråket, men huvudsakligen följer båda språken sin egen grammatik. Enligt Pakkanen är en av språkväxlingens viktigaste funktioner att ta ställning till Finlands språksituation. Pakkanen konstaterar att finskspråkigas attityder till svenskspråkiga kommer fram i många språkväxlingssituationer: finskspråkiga förutsätter att alla svenskspråkiga kan finska och är alltid förberedda att byta till finskan när det behövs. Språkväxling i materialet visar även hur svenskan i Finland är påverkad av finskan. (Pakkanen 2011: 57–60.)

Landqvist har för sin del undersökt språkväxlingen mellan olika språk och språkvarieteter i Mikael Niemis roman *Mannen som dog som en lax*. Som material har

han använt ungefär hälften av romanens 313 textsidor. Som syfte har han att klarlägga hur språkväxling kommer till uttryck, vilka strategier Niemi använder för att återge språkväxling och vad som är språkväxlingens litterära funktion. De centrala resultaten i undersökningen är att språkväxlingen för det mesta förekommer som latent språkväxling genom kontextuella ledtrådar och metaspråkliga kommentarer. Manifest språkväxling uppträder betydligt mera sällan i boken. Manifest språkväxling förekommer vanligtvis mellan svenska och meänkieli/finska och förekommer i romanens dialoger. Manifest språkväxling har oftast markerats med kursivering och/eller översättning. När det gäller integrering till huvudspråket konstaterar Landqvist att på morfologiskt plan är det ovanligt i materialet men på syntaktiskt plan är integreringen vanligare. Språkväxlingens funktion i materialet är enligt Landqvist att åskådliggöra autentiskt språkbruk och autentiska språkmiljöer. (Landqvist 2012: 51–52.)

5.4 Språkväxling eller lån?

I diskussionen kring språkväxling lyfter man ofta fram dess relation till lån. Både i språkväxling och i lån är det fråga om språkkontakt. Man överför ett element eller flera element från ett språk till ett annat. Överföringen sker dock i annat *syfte* i lån och språkväxling. Lån uppstår av ett behov. Det är oftast uppkomsten av nya företeelser och ting, vilket skapar det här behovet. Språkväxling tillhör däremot som den två- eller flerspråkigas egna och personliga språkbruk. Språkväxling är tillfällig och bunden till den kontext i vilken det förekommer, medan lånard blir en del av ett språks lexikon. (Romaine 1995: 142–143.)

På grund av att lånard tas i bruk i det nya språket är det mer anpassade i det här språkets grammatik på fonologiskt, morfologiskt och/eller syntaktiskt plan än ord (eller längre sekvenser) som uppfattas som språkväxling. Lånard blir ofta anpassade till det nya språkets grammatik, det vill säga de böjs enligt målspråkets böjningsmönster. I

språkväxling bevarar ordet vanligtvis dess form som sådan och visar således ingen anpassning till det språk i vilket det förekommer. (Romaine 1995: 144–146.)

Myers-Cotton (enligt Callahan 2004: 10) har märkt att sådana främmande ord som är mer integrerade i det nya språket förekommer oftare i detta språk än sådana ord som inte så bra är integrerade i det nya språket. De ord som har högre frekvens på det nya språket är oftast lånord. Språkväxling och lånord har även annorlunda funktioner att språkväxling och lånord har annorlunda funktioner i talad och skriven diskurs. Språkväxling används till exempel för att betona budskapet eller utesluta andra från konversationer. Lånord har däremot en mycket mer neutral effekt i den situation, där de förekommer.

När det gäller förhållandet mellan lån och språkväxling har forskare enligt Callahan (2004: 78) varit oeniga om språkväxling inte alls kan bestå av bara ett ord. Forskare som Gingräs, Reys och Poplack tycker att ettordiga främmande element inte kan kategoriseras som språkväxling; de skulle direkt kategorisera sådana elementen som lånord. Till exempel Haugen (enligt Callahan 1973: 521) anser att språkväxling omfattar “everything from the introduction of a single, unassimilated word up to a complete sentence or more into the context of another language”. Även Lance (1975: 383) skulle inkludera enstaka ord, som produktnamn, personnamn, ortnamn, interjektioner, påhångsfrågor, adverb och nummer, i språkväxling ifall de inte visar strukturell anpassning till målspråket. Myers-Scotton (1993: 23–24) skulle däremot betrakta sådana ord som används av både enspråkiga och tvåspråkiga/flerspråkiga som lånord, men sådana ord som bara används av tvåspråkiga/flerspråkiga skulle hon kategorisera som språkväxling. I avsnitt 5.3.3 ska jag diskutera de främmande språkelementen i mitt material som inte är lätta att kategorisera som antingen språkväxling eller lånord.

6 SPRÅKVÄXLING I BOKEN *I ODYSSEUS KÖLVATTEN*

När man går igenom boken, får man en känsla av att den är skriven av en person som verkligen älskar Medelhavet och Medelhavsländernas kultur, konst, historia, litteratur och språk. Det här kärleksförhållandet till Medelhavet syns i Schildts omfattande kunskap om de medelhavska länderna och i ett ganska rikligt bruk av språkväxling. I detta kapitel diskuterar och analyserar jag språkväxling i materialet enligt Erikssons och Haapamäkis modell.

6.1 Kommunikativ kontext: sändarens språkliga bakgrund och teman i materialet

I det här avsnittet kartlägger jag sändarens eller författarens språkliga bakgrund och de teman som är aktuella i verket för att bilda en uppfattning om hurdana ramar författarens språkliga bakgrund och bokens teman skapar för förekomsten av språkväxling i materialet.

Schildts första kontakt med ett främmande språk är när han och hans bror får en tysk hemlärlarinna, fröken von Collins, som antagligen lär bröderna tyska på basis av att tyskan enligt Schildt (1995: 55) är det första främmande språk som lärs i skolorna och att von Collins brukar kalla Schildt "Göran mit de langen Fingern". Den andra språkkontakten sker med franskan år 1934, då Schildt som 19-årig pojke flyttar till Paris för att studera fransk litteratur och lära sig franska språket vid Sorbonne. Han studerar i Frankrike från 1934 till 1939 och bekantar sig under den tiden även med författaren André Gide, vars franska verk han senare översätter till svenska.

Julen 1934 företar Schildt en resa till Mallorca och kommer då för första gången i kontakt med Medelhavet. Med vännen Georg Henrik von Wright företar Schildt även en minnesvärd resa till Italien 1937. I Spanien och Italien hinner Schildt bekanta sig med Medelhavets konsthistoria. Efter resorna till Mallorca och Italien blir han inspirerad av att aktivt studera den medelhavska kulturen, historien, konsten och även de medelhavska språken. (Villa Schildt 2012.)

Den språkkännedom och språkkunnighet som Schildt har i de främmande språken har han således skaffat sig genom att resa, bo och studera utomlands. De språk som han mer eller mindre har lärt sig att behärska är tyska, franska och några medelhavska språk. Alla dessa språk har blivit en del av hans språkliga identitet.

När det gäller teman i ett skriftligt verk där det förekommer språkväxling kan man anta att språk och språkförhållanden är centrala teman i detta verk. Både Pakkanen (2011) och Landqvist (2012) anser att språksituation och språkförhållanden är de viktigaste temana i deras material. Vad beträffar mitt material skulle jag inte säga att språk eller språkförhållanden i sig själva vore några egentliga teman, även om språket väsentligt anknyter till de teman som boken handlar om.

Leif Gren (2009) kommenterar *I Odysseus kölvatten* och grundtanken i boken: ”Den yttre ramen är en reseskildring som bärs fram av att ständigt broderas ut i en väv av små essäer om mötet med människor.” Jag håller med Gren att mötet med människor är ett centralt tema i materialet. Även om resan erbjuder fina landskap och historiska sevärdheter är människor och det levande livet det som mest fascinerar Schildt. I boken ger Schildt noggranna skildringar av de personer som han och hustrun Mona träffar under resan och de konversationer som de har med dessa personer. Mötet med människor som talar ett annat språk skapar talsituationer där även språkväxling är närvarande.

Andra centrala teman i materialet är segling och sjölivet på grund av att en stor del av boken utspelar sig till sjöss. Terminologin gällande segling, havstillstånd och väder blir bekant i boken. Resan utspelar sig i efterkrigstidens Italien och Grekland och därigenom är även världskriget och deras påverkan på 1940-talets människor och samhälle på olika nivåer ett tema i boken. Som konsthistoriker och utbildad man diskuterar Schildt också medelhavets kultur, konst, historia och konsthistoria samt filosofi, speciellt Platons läror och antikens stora tänkare. Man kan konstatera att *I Odysseus kölvatten* är både en reseskildring och en lärobok som leder läsaren in i det grekiska vardagslivet under efterkrigstiden.

6.2 Form: latent språkväxling

Det här avsnittet handlar om latent språkväxling, det vill säga kontextuella ledtrådar (6.2.1) och metaspråkliga kommentarer (6.2.2) som förekommer i materialet.

6.2.1 Kontextuella ledtrådar

När det gäller kontextuella ledtrådar kan man konstatera att redan materialets tema är en kontextuell ledtråd, eftersom boken utspelar sig i Italien och Grekland. Man kan således anta att de flesta samtal i boken sker på ett annat språk än på verkets huvudspråk svenska.

Landqvist (2012: 24–25) granskar de kontextuella ledtrådarna som förekommer i olika karaktärers repliker och delar dessa ledtrådar in i ortnamn, personnamn och kulturella begrepp. I min undersökning har jag gått tillväga på ett lite annorlunda sätt. I stället för att granska kontextuella ledtrådar i repliker, har jag studerat deras förekomst i författarens kommentarer till själva replikerna. Med dessa kommentarer avser jag *anföringsuttryck* som avser de satsers som står före, inuti eller efter själva repliken eller anföringen (se ex. 6), eller *förbererande meningar*, där författaren beskriver den person som skall yttra sig repliken i fråga (se ex. 7) (SAG 1999: 845.)

- (6) De säger att det skall bli ett nytt krig, **börjar Teresa förhoppningsfullt.** (s. 16)
- (7) **Sammanhanget klarnade snart: liksom så många andra fattiga greker hade Temistokles Politis som ung emigrerat till Amerika och som gammal återvänt hem med sina hopsparade slantar.**
 – Jag arbetade tjugo år vid Fordfabrikerna i Detroit, men trivdes aldrig därborta. 1936 kom jag tillbaka till Kefalonia och köpte gården här för tvåtusen dollars. (s. 77)

Både anföringsuttrycket i exempel (6) och den förbererande meningen i exempel (7) har jag markerat med fet stil. I anföringsuttrycket *börjar Teresa förhoppningsfullt* representerar förnamnet Teresa den kontextuella ledtråden. I den förbererande meningen i exempel (7) utgörs de kontextuella ledtrådarna av för- och efternamnet *Temistokles*

Politis samt ortnamnet *Amerika*. Som exempel (7) visar beskriver den förbererande meningen talaren bakom den följande repliken.

Orsaken till att jag granskar de kontextuella ledtrådarna utanför replikerna är att jag uttryckligen vill utreda hur mycket författaren med de kontextuella ledtrådarna berättar om talaren bakom repliken och förbereder den kommande talsituationen.

Liksom Landqvist (2012: 24–25) har jag till kontextuella ledtrådar räknat personnamn, ortnamn och kulturella begrepp. Härutöver uppfattar jag nationalitetsord och -uttryck, såsom adjektivfras av typen *tre italienska arkeologer* som kontextuella ledtrådar. Personnamn i materialet kan bestå av bara förnamn, till exempel *Asimia*, *Danaë* eller förnamn och efternamn *Stavro Costopoulo*, *Riva Trigoso*. Ortnamn utgörs i materialet av till exempel landsnamnet *Grekland* och stadsnamn som *Livorno* och *Archanes*. Som kulturbundna begrepp uppfattar jag sådana ting och företeelser som får sin betydelse i det språk och/eller den kultur där de används. Som kulturbundna begrepp räknar jag i materialet till exempel orden *Loretomadonna* och *Loutra-damerna* samt ord för myntenheter, som *dollars* och *drachmer*. Allt som allt förekommer det 233 kontextuella ledtrådar bestående av de ovannämnda ordgrupperna.

6.2.2 Metaspråkliga kommentarer

Antalet metaspråkliga kommentarer i materialet är 49. De metaspråkliga kommentarerna är ofta mycket informativa och beskrivande till sin karaktär. De berättar inte bara på vilket språk någonting yttras i en språkväxlingssituation utan ofta får man även information om hur talaren talar eller uttrycker sig på det språket (se ex. 8 och 9).

- (8) kom en äldre, mustaschprydd och fantastiskt utstyrd dam med en stor parasoll i handen och frågade **på utsökt franska** om »fyra unga flickor av god familj» fick besöka vår båt. (s. 80)
- (9) Det hon berättade oss om sitt liv [---] var inte värre eller mera tragiskt än otaliga andra människoöden i ockuperade länder, men den omständigheten att hon gjorde det **på en vulgär tyska full av slanguttryck** [---] (s. 250)

I både exempel (8) och exempel (9) har jag markerat den metaspråkliga kommentaren med fet stil. Som båda exemplen visar, ger författaren ganska noggranna beskrivningar av hur personerna i talsituationerna uttrycker sig på språket i fråga. I vissa metaspråkliga kommentarer, såsom i kommentaren *på utsökt franska* i exempel (8), värderar och kommenterar författaren talarens kunskaper i språket, medan i vissa metaspråkliga kommentarer, såsom i kommentaren *på en vulgär tyska full av slanguttryck* i exempel (9), kommenterar författaren talarens stil eller sätt att tala språket.

De metaspråkliga kommentarerna i materialet berättar även om författarens kunskaper i de språk som han kommenterar. Att han beskriver den äldre damens franska ”utsökt” i exempel (8) bildar en uppfattning om att hans egna kunskaper i franska är bra. Vore hans kompetens bristande i franska språket, kunde han kanske inte göra så här grundliga iakttagelser om talarens franska. Samma gäller även exempel (9) där författaren beskriver talarens tyska *vulgär* med *full av slanguttryck*. Man måste själv behärska ett språk för att kunna värdera hur bra eller dåligt någon annan talar samma språk.

6.3 Form: manifest språkväxling

I detta avsnitt diskuterar jag de språk som förekommer i materialet vid sidan av huvudspråket (6.3.1), olika typer av manifest språkväxling (6.3.2), förhållandet mellan språkväxling och lån (6.3.3), frekvensen av manifest språkväxling (6.3.4), integrering av de främmande språkelementen i huvudspråket (6.3.5), markering av manifest språkväxling (6.3.6), de skriftsystem som förekommer i materialet (6.3.7), förekomsten av latent språkväxling och manifest språkväxling (6.4) och språkväxlingens funktion (6.5).

6.3.1 Främmande språk i *I Odysseus kölvatten*

Det förekommer flera olika språk i materialet. För det mesta finns det grekiska och italienska, vilket är naturligt för att boken utspelar sig i dessa två länder. Förutom grekiskan och italienskan uppträder även franska, engelska, latin, tyska, finska och spanska. I tabell 1 nedan framgår antalet främmande språkelement per språk och totalantalet språkelement i hela boken.

Tabell 1. Antalet språkelement per språk och totalantalet språkelement i materialet

Språk	Italienska	Grekiska	Franska	Engelska	Övriga språk	Sammanlagt
Antal språkelement	41	35	14	11	9	110
Procentandel av språkelement	36,36 %	32,32 %	14,14 %	10,11 %	9,09 %	100 %

Av tabell 1 framgår att totalantalet främmande språkelement i hela materialet är 110 av vilket de italienska språkelementen utgör drygt en tredjedel. De grekiska språkelementen utgör ungefär en tredjedel av hela antalet. Under resan träffar Schildt med hustrun Mona flera greker och italienare som de umgås med och vilkas tal han återger. De näst vanligaste språken som förekommer i materialet är franska med 14 förekomster och engelska med 11 förekomster av totalt 110 element. Som det kom fram i avsnitt 5.1 har Schildt studerat i Frankrike fyra år och lärt sig tala franska där, vilket delvis förklarar förekomsten av franska språket i materialet. Engelskan fungerar i materialet som *lingua franca* och uppträder huvudsakligen i sådana talsituationer, där Schildt umgås med en annan utlänning i Grekland eller Italien. Med italienare och greker försöker han huvudsakligen tala italienska och grekiska. Gruppen "Övriga språk" innefattar språkelement på de fyra andra språken som i mindre utsträckning uppträder i materialet, alltså latin, tyska, finska och spanska. Språkelementen på latin förekommer 4, språkelementen på tyska 3, språkelementen på finska 2 och språkelementen på spanska 1.

Man kan märka att italienskan dominerar i början och i slutet av boken, medan grekiskan förekommer oftare i kapitlen i mitten av boken. Den här variationen mellan dessa två språk är naturlig, eftersom i början och i slutet av boken är man i Italien, medan i mitten av boken är man i Grekland.

Det finns även en tydlig anknytning mellan de inbäddade språken som förekommer i materialet. Först och främst är nästan alla språk från Medelhavstrakten, såsom grekiska, italienska, franska, latin och spanska. De flesta av dessa språk tillhör även de romanska språken: italienska, franska och spanska, vilkas urspråk är latin. Därtill har Schildt även en personlig anknytning till alla dessa språk. Han har tillbringat tid i Frankrike, Spanien, Italien och Tyskland genom att studera konst, historia och språk.

6.3.2 Strukturell indelning: intrasententiell språkväxling, intersententiell språkväxling och påhängsväxling

Intrasententiell språkväxling, det vill säga språkväxling inom en sats eller mening, är den vanligaste typen av manifest språkväxling i materialet. Av totalt 110 språkelement av manifest språkväxling utgörs 70 element, det vill säga 63 %, av intrasententiell språkväxling. Enligt språkväxlingsforskare är användningen av intrasententiell språkväxling en markör av en mer avancerad språkbehärskning, eftersom två grammatiska system då är i kontakt med varandra (Kovács 2009: 66).

Intrasententiell språkväxling förekommer huvudsakligen i författarens berättande. Med andra ord använder han ibland ord eller uttryck på främmande språk i sina skildringar av dagens händelser, de personer som han och Mona har träffat och det som de har diskuterat med dessa personer. Den här typen av intrasententiell språkväxling berättar kanske mest om författarens personliga språkbruk. Nedan presenterar jag tre exempel på intrasententiell språkväxling som förekommer i författarens berättande.

- (10) Nuförtiden är det avgjort mera aristokratiskt och *comme il faut* att äga en villa inbäddad i pinetan vid Porto Ischia än ett hus fastklamrat som ett svalbo på Capris sockertopparsberg – även om Tiberius’ och Puck Munthes ö fortfarande står sig gott i konkursen. (s. 55)
- (11) Passagerarna steg in, de fyra bussarna satte sig i rörelse och snart rullade vi uppåt bergen under glatt samspråk om dagens *cause célèbre*, den romantiska enleveringen av den sköna kretaflickan Tassoula, som bortförts av sonen till öns socialistpamp. (s. 243)
- (12) Uttrycket *Et in arcadia ego* brukar ges en vemodig innebörd. (s. 276)

Intrasententiell språkväxling består för det mesta av enstaka ord och korta fraser och satser som i exempel (10), (11) och (12). I exempel (10) kommenterar Schildt Greklands bostadsförhållanden med det franska uttrycket *comme il faut* (sv. ’dugligt’ MOT 2012). Även i exempel (11) använder Göran det franska uttrycket *cause célèbre* (sv. ’uppseendeväckande fall’ MOT 2012) med hänvisning till dagens busskonversation. Det finns även några andra motsvarande exempel på förekomsten av franska uttryck. Franskan är det språk som mest förekommer i författarens berättande och det språk som han själv mest använder vid sidan av svenskan. Det här ett bevis på författarens goda kunskaper i franska språket. I exempel (12) analyserar Schildt det latinska uttryckets *Et in arcadia ego* (sv. ’även i arcadien, jag’ Schildt 1951: 276) betydelse.

Intrasententiell språkväxling uppträder även i form av *direkt anföring*, det vill säga i de ställen där författaren ordagrant återger vad någon har yttrat (Coulmas 1986: 29). Ett kännetecken för intrasententiell språkväxling som i materialet sker som direkt anföring är att den till skillnad från intersententiell språkväxling inte har avskiljts med kolon från den övriga texten. Intrasententiell språkväxling har även mera sällan översatts till verkets huvudspråk. Nedan presenterar jag tre exempel på intrasententiell språkväxling som har formen av direkt anföring.

- (13) Seglet stod som en spänd båge och repet tänjdes som en fiolsträng, men först när vi ytterligare fått upp focken och jag installerat mig vid rodret kommenterade jag »lachez!» till fransmännen på kajen. (s. 203)

- (14) Till slut grep hon det avslitna byxbenet, höll det mot min höft och började entonigt likt en besvärjelse upprepa ordet »rafti», »rafti», »rafti». (s. 169)
- (15) I gengäld fick vi livliga, fastän litet diffusa skildringar från krigsåren och kom överens om att tyskar och italienare varit lite »poly kako» mot grekerna. (s. 122)

I exempel (13), (14) och (15) har det främmande språkelementet markerats med citattecken som berättar att de är återgivning av tal. I exempel (13) möter Daphnes manskap storm efter att ha startat från Mykonos hamn. I exemplet återger Schildt sig själv med det franska ordet *lachez* som betyder 'lossa'. I exempel (14) citerar Schildt en attisk gumma som lovar lappa hans byxor som gått sönder när hennes hund bitit hål i dem. Schildt resonerar att ordet *rafti*, som gumman upprepar i exempelmeningen, måste betyda 'sy' eller 'skräddare'. I talsituationen i exempel (15) samtalar Schildt och hustrun Mona med några greker om krigsårens Grekland, vilket Schildt sammanfattar med det grekiska uttrycket *poly kako* som betyder 'mycket elaka'.

Språkväxling som sker inom ett ord förekommer inte i materialet. Detta kan bero på att Schildt inte behärskar de främmande språkens grammatik så bra att han kunde växla språk inom ett och samma ord. Språkväxling som förekommer inom orden kan även störa läsningen och används därför inte. Det förekommer dock tre exempel på sådan språkväxling där två ord i olika språk sammanfogats med varandra så att de blivit ett sammansatt ord. Exempel på sådana här sammansatta ord är *puukko-riddare* (s. 123) och *puukkognivar* (s. 123), där det finska ordet *puukko* förekommer med det svenska ordet *riddare* i det första exemplet och *knivar* i det andra. Det tredje exemplet är ordet *weekendresa* (s. 170), där det första ordet *weekend* är på engelska och det andra ordet *resa* på svenska.

Intersententiell språkväxling där språket byts vid sats- eller meninggräns är den näst vanligaste typen av manifest språkväxling i materialet. Andelen intersententiell språkväxling är 34 av totalt 110 element. Användningen av intersententiell språkväxling i materialet kan signalera författarens vilja att hålla isär det inbäddade språket från verkets huvudspråk, vilket i sin tur kan bero på olika faktorer. En orsak kan vara att den språkväxling som sker intersententiellt kan påverka textens läsbarhet mindre jämfört

med till exempel intrasententiell språkväxling. En annan orsak kan vara att författaren inte vill blanda ihop två språks grammatiska system därför att han inte behärskar det andra språkets grammatik så bra. (Kovács 2001: 66 .)

Den största delen av intersententiell språkväxling förekommer i form av direkt anföring som handlar om Schildts eget tal eller en annan persons tal. Som i intrasententiell språkväxling består merparten av dessa återgivningar av ensamma ord och korta satser (se ex. 16 och 17 nedan).

- (16) Då slutade karlarna att ro, lyfte värtaligt några upp- och nedvända vattenkrus mot skyn och ropade: – *Acqua! Acqua!* (s. 76)
- (17) — *Je suis numismate!* Jag är myntsamlare! förklarade han gravallvarligt och drog sig inte för att stoppa några smutsiga tusendrachmsedlar i sin mun (s. 204)

I exempel (16) ovan stöter Daphne på en annan båt vars törstiga manskap börjar ropa efter vatten. När intersententiell språkväxling förekommer som enstaka ord i repliker består replikerna oftast bara av enstaka ord som i exempel (16). Intressant i det här fallet är stavningen av ordet *Acqua*. Med att stava ordet *Acqua* med *cq* skiljer författaren det italienska ordet från till exempel det spanska ordet *agua*, som har samma betydelse, men stavas på ett annat sätt.

Den grekiska satsen *Je suis numismate!* i exempel (17) yttras av en pojke från Naxos som kommer simmande till Daphne för att få lite fickpengar av dess manskap. Satsen i detta exempel, bestående av tre ord, belyser en ganska vanlig satslängd i intersententiell språkväxling i materialet.

Till skillnad från intrasententiell språkväxling förekommer intersententiell språkväxling även som längre satser (se ex. 18 nedan) och i ett fall förekommer det två främmande satser i en replik som i exempel (19) nedan.

- (18) När det kom inom hörhåll och stoppat maskinen, höjde befälhavaren sin megafon uppe på kommandobryggan: »*State dirigendovi verso un campo di magnetiche!*» (»Ni styr rakt mot ett fält magnetiska minor!») (s. 43)

- (19) — Ja, illusionen att allt kunde vara bättre om man var på en annan plats hör nog till de mest utbredda. Som Baudelaire säger: »Là, tout n'est qu'ordre et beauté, luxe calme et volupté». Vi greker tror gärna att ordning, lugn, skönhet och rikedom finns någon annanstans, men jag försäkrar er att Grekland på 1930-talet var bra nära paradiset. Då räckte lönen till och livet var så lätt, *la vie était si facile...*(s. 167)

Exempel (18) och (19) innehåller de längsta främmande språkelementen i hela materialet. I exempel (18) är Daphne på vägen till staden Livorno i Italien, när den möter ett krigsfartyg vars befälhavare ger en varning på italienska *State dirigendovi un campi di magnetiche!*, vilken Schildt har översatt: *Ni styr rakt mot ett fält magnetiska minor*. I exempel (19) minns den grekiska samskoleläraren i franska Antonios Kristodoulakis livet i Grekland på 1930-talet. I repliken förekommer de två franska satserna *Là, tout n'est qu'ordre et beauté, luxe calme et volupté*, vilken Schildt har översatt: *ordning, lugn, skönhet och rikedom finns någon annanstans* och *la vie était si facile*, vilken Schildt har översatt: *livet var så lätt*. På grund av att de här två franska satserna förekommer i repliken kan man anta att hela repliken har yttrats på franska. I den här talsituationen är franskan säkert ett naturligt val som kommunikationsspråk därför att Schildt själv talar franska och Kristodoulakis, som yttrar repliken i exempel (19), är lärare i franska.

Även om intersententiell språkväxling till största delen förekommer i materialets repliker i form av direkt anföring, utgör även citat ur andra texter på främmande språk en viktig grupp av intersententiell språkväxling i materialet. Dessa citat är till exempel utdrag ur reseböcker eller ur gravningar på främmande språk på historiska monumenter. Nedan presenterar jag tre exempel på dessa.

- (20) [---] vi fann stolta texter skrivna den gången cementen var mjuk och Mussolinis romardrömmar hårda: »W IL DUCE»,
»MARE NOSTRO» och »NOI TIREREMO
DIRITTO». (s. 137)
- (21) I vår Guide Bleu stod det visserligen om sträckan Patras-Pyrgos:
»route en construction depuis 1912», dvs. väg under byggnad sedan
1912. (s. 100)

- (22) Följande morgon skrev Papadimas inför avskedet i vår gästbok: »In memmory of our friend ships and remember my in your old civilization country as soon as you return. Your friend forever Papadimas.» (s. 123)

Citaten ur andra texter är vanligtvis skilda från den övriga texten med kolon och citattecken, som i exempel (20), (21) och (22) ovan. Exempel (20) innehåller återgivningen av historiska cementskrifter skrivna av italienska kustvärnssoldater i staden Nauplion i Grekland. De italienska gravingarna *W IL DUCE, MARE NOSTRO* och *NOI TIREREMO DIRITTO* har Schildt skrivit med versaler för att kopiera skrifternas ursprungliga skrivsätt och skrivstil och framföra deras hårda bud.

I exempel (21) förekommer den franska satsen *route en construction depuis 1912*, vilken Schildt har översatt: *väg under byggnad sedan 1912*. Satsen är ur den franska resehandboken *Guide Bleau*. Författaren använder denna franska resehandbok som guide på resan, vilket är ett bevis på författarens kunskaper i franska. I materialet förekommer även några andra motsvarande exempel på citat ur franska (rese)böcker.

Exempel (22) innehåller en engelsk dagbokanteckning skriven av den grekiske ynglingen Papadimas. I anteckningen framgår att Papadimas kunskaper i (skriven) engelska är bristfälliga på grund av ortografiska fel och fel i pronomenanvändning. Författaren har dock inte korrigerat dessa fel vilket ökar en känsla av skriftens äkthet och författarens vilja att skildra det autentiska språkbruket.

Påhängsväxling, som är den tredje typen av språkväxling enligt Poplack (1980: 581–619), är tämligen ovanlig i materialet. Som påhängsväxling har jag räknat sådana främmande språkelement som författaren har skilt från resten av meningen med kommatecken. Påhängsväxlingen förekommer fem gånger i materialet. I tre fall består påhängsväxlingen av ett enstaka ord och i två fall av fraser. Påhängsväxlingen förekommer i materialet vanligtvis i slutet av en sats (se ex. 23 och 24), men i ett fall förekommer påhängsväxlingen i början av en sats (se ex. 25).

- (23) *Darling, Här se du det äldsta huset i Aten. Det är inte vi som bombat det. Har träffat två avundsvärda skandinavier som seglar omkring i en liten båt alldeles fria. Jag längtar hem. Din John.* (s. 161)
- (24) –Som ni ser! Men också på annat sätt: han förstår inte att vara olycklig, *poverello*. (s. 31)
- (25) [---] Och jag måste säga: för mig är allt detta ingenting annat än bara stenar, *just stones*. (s. 105)

Exempel (23) är det enda fallet i materialet där påhångsfrasen förekommer i början av satsen. Det är fråga om ett textstycke ur ett kort skrivet av den danska Amerikaemigranten John B. Jorgensen som Schildt och hustrun Mona blivit bekant med i Grekland. Jorgensen skickar kortet hem till sin familj i Amerika. En intressant detalj i exemplet är att påhångsfrasen *Darling* i början av satsen är på engelska, medan den övriga meningen har översatts till svenska. Med att använda engelska i början har författaren velat uttrycka att texten på kortet är skriven på engelska.

I exempel (24) och (25) förekommer påhängsväxlingen i slutet av satsen, vilket är det vanligare stället för en påhängsfras. Exempel (24) innehåller den italienska påhängsfrasen *poverello* som på grund av kontexten betyder 'stackare' eller 'dum'. I exempel (25) upprepar och betonar den engelska frasen *just stones* den föregående svenska frasen 'bara stenar'.

6.3.3 Språkväxling eller lån?

Vad gäller enstaka ord är det ibland svårt att avgöra om det är fråga om språkväxling eller lånord. Halmari (1997: 16–19) och Kovács (2001: 92) har i sina studier skiljt språkväxling från lånord genom att granska graden av ords fonologiska integrering. Hur ordet låter är det som avgör. Till exempel Kovács (2001: 96–97) har i sin studie av språkanvändning och språkväxling hos finländare som bor i Australien räknat de engelska ord som visar fonologisk anpassning till finskan som lånord till exempel *restorantti* (*restaurant*), *haspantti* (*husband*) eller *nörssi* (*nurse*), medan ord som inte visar någon fonologisk anpassning räknas som språkväxling. Ordfomerna *restorantti*,

haspantti och *nörssi* låter alltså mer finskt än engelskt och därför uppfattas de som lånord.

I mitt material går det dock inte att använda Kovácss fonologiska kriterier, eftersom främmande ord vanligtvis förekommer i materialet som ointegrerade eller helt integrerade i huvudspråket. Med andra ord finns det inte sådana ord som skulle innehålla drag av båda språkens fonologi. Nedan presenterar jag ordgrupper och fraser som i mitt material står på gränsen mellan språkväxling och lånord:

1. Kulturbunda begrepp och fenomen: *Carabinieri*, *Boccia*, *Corso*, *Meltemia*, *Musciamè*, *Panfili* (s. 10, 42, 46, 48, 171–189)
2. Egennamn: namn på båtar: *Radosa Aurora*, *Daphne*, *Papa Buonaiuto*; ortnamn och sevärdheter: *Capo di Spartivento*, *Castello dei Sogni*. (s. 15, 1277, 261, 72, 28)
3. Namnen på sånger: *Noi vogliam Dio per nostro padre*, *An der Schönen Blauen Donau*, *O sole mio* (s. 28, 98, 40)

Som kulturbundna begrepp räknar jag i materialet namnen på sådana ting och företeelser som får sin betydelse i det språk och/eller den kultur där de används. Med de kulturbunda begreppen ovan har jag gått tillväga så att jag granskat ordens integreringsgrad och antalet belägg i materialet. Som resultat av detta har jag räknat orden *Carabinieri*, *Boccia*, *Corso*, *Musciamè* och *Panfili* till språkväxling. Till exempel ordet *Carabinieri* är den italienska benämningen på en italiensk polisman och har funnits i svenska språket från början av 1700-talet i form av *karabinier*. Redan från början har ordet således visat morfologisk anpassning i svenskan. År 1926 fick ordet i svenskan formen *karabiniär* som bättre motsvarar svenskans morfologi och uttal. I dagens svenska har ordet ett ännu mer svenskt uttal med bokstaven *j* i stället för *i*: *karabinjär*. Antagligen har formen *karabiniär* varit i bruk i mitten av 1900-talet då *I Odyseus kölvatten* skrevs. Ordet förekommer dock i materialet i den italienska formen utan att vara anpassad i svenskan, och därför räknar jag ordet som språkväxling. (SAOB 2010.)

Orden *Boccia* (ett italienskt spel s. 48), *Corso* (benämning för en aptitväckande promenad i medelhavska länder s. 206), *Musciamè* (delfinkött s. 269) och *Panfili* (lustjakter s.10) har jag uppfattat som språkväxling, eftersom deras frekvens är låg (max. 3 belägg). De visar ingen morfologisk integrering i huvudspråket och deras funktion är vanligtvis att fylla en lucka i huvudspråket i den situation där de förekommer. Ordet *meltemia* har jag däremot räknat som lånord på grund av dess frekvens (27 gånger) samt morfologiska anpassning (ordet förekommer ibland i bestämd form *meltemia* → *meltemian*). Författaren använder ordet *meltemia* ofta i sina väderbeskrivningar. Enligt DeTraci (2012) är *meltemia* benämning för en torr och kraftig nordlig vind som blåser i Grekland.

Egennamn som namn på båtar, sevärdheter och ortnamn fungerar i sin tur som latent språkväxling eller kontextuella ledtrådar i materialet. De kontextuella ledtrådarna granskar jag dock endast i de anförande satser och förbererande meningar som förekommer i samband med repliker, vilket betyder att de egennamn som förekommer i den övriga texten faller utanför undersökningen. Det enda undantaget i egennamnen är ordet *Daphne* som förekommer i materialet både som manifest språkväxling och som latent språkväxling. Detta belyses i exempel (26) nedan.

- (26) Katsamas kom ned och överlämnade en jasminkrans till Mona och till mig två lagerkvistar; »Daphne (lager) till Daphne» (s. 88)

I repliken i exempel (26) anser jag att den första förekomsten av ordet *Daphne* är ett exempel på manifest språkväxling, för att det förekommer i repliken i betydelsen 'lager'. Den senare förekomsten av ordet *Daphne* hänvisar däremot till namnen på Schildts båt och är således egennamn och ett exempel på latent språkväxling.

6.3.4 Frekvens

Som det har kommit fram förekommer det i materialet 110 element av manifest språkväxling som innebär att det förekommer ungefär 0,40 element per textside. I Landqvists (2012: 31–32) material är antalet främmande språkelement 89, vilket i hans material betyder 0,46 element per textside eller ungefär ett element på varannan textside. I mitt material förekommer språkväxling också ungefär på varannan sida. Landqvist har som jämförelsematerial använt Rantalas (2010: 69) undersökning om Annika Luthers ungdomsromanen *Ivoria*, där främmande språkelement sägs förekomma 0,29 element per textside, och *Brev till världens ände*, där antalet element är 0,52 element per textside. Även Rantala har jämfört frekvensen av manifest språkväxling i sitt material med andra texter, där språkväxlingen förekommer och kommit till den slutsatsen att förekomsten av manifest språkväxling i sitt material är låg. På grund av detta anser även Landqvist (2012: 31–32) att frekvensen av manifest språkväxling i *Mannen som dog som en lax* är låg. Jämför jag frekvensen av manifest språkväxling i mitt material med frekvensen av manifest språkväxling i Rantalas och Landqvists material, så kan jag dra den slutsatsen att frekvensen av manifest språkväxling också i mitt material är låg.

6.3.5. Integrering

Ibland har manifest språkväxling anpassats grammatiskt till huvudspråket. Enstaka graford kan vara anpassade till huvudspråket på morfologiskt plan, medan längre sekvenser kan vara anpassade till huvudspråket på syntaktiskt plan (Eriksson & Haapamäki 2011: 47–48). I materialets språkväxlingssituationer är det andra språket huvudsakligen ointegrerat, det vill säga elementet från det andra språket påverkas inte av huvudspråkets grammatik. Ibland kan vissa ord från andra språk dock förekomma i bestämd form såsom ordet *corso* → *corson* och ordet *libeccio* → *libeccion*. I de flesta fall där de enstaka orden är integrerade i huvudspråket är det fråga om lånord. Integrering på den satsstrukturella nivån träffas inte, vilket kan bero på att språkväxlingen ändå är ganska ovanligt i materialet samt att språkväxlingen

huvudsakligen förekommer som enstaka ord och korta uttryck. Längre sekvenser eller satser förekommer oftast i form av intersententiell språkväxling och blir således inte påverkade av huvudspråkets satsstruktur. Som slutsats kan man även konstatera att manifest språkväxling i materialet följer Poplacks (1980: 585–586) morfemvillkor och ekvivalensvillkor.

6.3.6 Markering

Det finns olika sätt att i ett skriftligt verk markera manifest språkväxling (Eriksson & Haapamäki 2011: 46–47). Författaren kan först och främst låta det främmande språkelementet vara *omarkerat*. Vill han/hon ändå markera det främmande språkelementet i texten, är det första och svagaste markeringsättet *typografisk markering*, som kan betyda till exempel understrykning, kursivering eller användning av citattecken. Han/hon kan även markera språkelementet med *metaspråkliga kommentarer*, som är ett starkare markeringsätt än typografisk markering, eller markera elementet med *översättning* som däremot är ett starkare markeringsätt än den metaspråkliga kommentaren. Författaren kan även använda mer än ett markeringsätt vid markering av det främmande språkelementet. Det allra starkaste markeringsättet är att använda alla de ovannämnda markeringsätten, alltså den typografiska markeringen, den metaspråkliga kommenteringen och översättningen. (Eriksson & Haapamäki 2011: 46–47.)

I tabell 2 nedan presenterar jag förekomsten av de olika markeringsätten i materialet (se avsnitt 4.5 ovan). I tabell (2) använder jag förkortningar OMARK (omarkerad), TYPO (typografisk markering), META (metaspråklig kommentar) och ÖVERS (översättning) enligt Landqvist (2012: 32).

Tabell 2. Markeringstyper i materialet

Markeringssätt	OMARK	TYPO	META	ÖVERS	Dubbelmarkering	Alla tre markerings sätt
Antal främmande språkelement	46	39	3	5	17	0

Som framgår av tabell 2 är manifest språkväxling ganska ofta omarkerad. Med 46 förekomster utgör omarkerad manifest språkväxling ungefär 42 procent av totalantalet 110. Manifest språkväxling förekommer i materialet dock oftare markerad än helt omarkerad. Andelen markerad manifest språkväxling är 64 eller ungefär 58 procent av totalantalet. I följande avsnitt betraktar jag dessa markeringssätt i detalj.

När det gäller de olika markeringssätten är den typografiska mest frekvent i materialet. Den vanligaste av de typografiska markeringarna i materialet är *vinkelcitationstecken* eller *gåsågon* (»ord») kring det främmande språkelementet (se ex. 27). Dess förekomst är 26 av de 37 typografiska markeringarna. Enligt Språkrådet (2005) har vinkelcitationstecken varit länge i bruk i svenska texter, men i moderna svenska texter är de inte särskilt vanliga. Nuförtiden använder man hellre så kallade *typografiska citattecken* ("ord"). I mitt material använder författaren inte alls typografiska citattecken. Den andra typografiska markeringen vid sidan av vinkelcitationstecken är *kursivering* med sju förekomster (se ex. 28).

(27) »Bonatsa» tillade han och visade utåt havet. (s. 198)

(28) [---] och sedan vi trots stanken lyckats somna vaknade vi inte förrän en av åsnorna i stallet under golvet hälsade den uppgående solen med ett *de profundis*, som kunnat väcka en död. (s. 253)

Författaren använder vinkelcitationstecken för att markera replik som i exempel (27) ovan men även för att markera att elementet inom vinkelcitationstecken är på ett annat

språk. Kursiveringen används även i markering av att det kursiverade elementet är på ett annat språk som i exempel (28).

Som det tidigare i detta avsnitt kom fram är antalet metaspråkliga kommentarer 48 i hela materialet. De förekommer dock ytterst sällan tillsammans med manifest språkväxling, det vill säga sådana repliker som i materialet har markerats med en metaspråklig kommentar, är förutom två fall översatta till materialets huvudspråk (se ex. 29 och 30)

- (29) Något fel stod inte att upptäcka och mekanikern – han talade hjälpligt italienska – suckade halvt på skämt:
– Ni måste ha druckit Andreas' vatten!
- (30) [---] vi beredde oss att hälsa honom med två av de få grekiska ord som vi behärskade: *Kyrie eleison*. Han förekom oss dock och frambrakte på bredaste amerikanska ett *Welcome to my house*.

I exempel (29), som alltså åskådliggör den vanliga förekomsten av metaspråkliga kommentarer i materialet, förekommer den metaspråkliga kommentaren *han talade hjälpligt italienska* som avslöjar att den därpåföljande repliken ursprungligen har yttrats på italienska, men författaren har i materialet översatt den till svenska.

I exempel (30) förekommer de två fall där en metaspråklig kommentar i materialet uppträder tillsammans med manifest språkväxling. I den första meningen i exemplet förekommer den metaspråkliga kommentaren *att hälsa honom med två av de få grekiska ord som vi behärskade* och den grekiska hälsningen *Kyrie eleison*. I den andra meningen i exemplet förekommer den metaspråkliga kommentaren *frambrakte på bredaste amerikanska* och den engelska hälsningen *Welcome to my house*.

I 29 utav 110 fall använder Schildt översättning för markering av språkväxling. Författaren har dock i de flesta fall (22) använt typografisk markering vid sidan av översättning, vilka jag således kategoriserar som dubbelmarkerade fall. Det finns således sju förekomster av språkväxling som endast är markerade med översättning. Exempel (31) och (32) nedan presenterar dessa fall.

- (31) När Heleas frågade mig vad det var för slags sång, vad orden betydde, svarade jag dock litet undvikande:
– Det är en kärlekssång, a swedish lovesong...
- (32) Den hette i tidernas gryning Kalliste, dvs. »Den mycket vackra», eller Strongyle, »Den runda» [---]

I exempel (31) följs den svenska satsen *Det är en kärlekssång* av den engelska översättningen *a swedish lovesong*. Ordet *det* har dock utelämnats från den engelska översättningen. I exempel (32) har de grekiska orden *Kalliste* och *Strongyle* översatts med *Den mycket vackra* och *Den runda*. I detta exempel har författaren använt typografisk markering eller gåsögon kring den svenska översättningen.

Manifest språkväxling förekommer 22 gånger i materialet som *dubbelmarkerad*, det vill säga med två markeringssätt. Dubbelmarkerade främmande språkelement i materialet är sådana som har markerats såväl med en typografisk markering som med en översättning (se ex. 33 och 34) och i ett fall med metaspråklig kommentar och typografisk markering (se ex. 30 ovan). Dubbelmarkeringen bestående av den typografiska markeringen och översättningen eller den metaspråkliga kommentaren och den typografiska markeringen är det starkaste markeringssättet i materialet. Alla tre markeringssätt – metalingvistisk kommentar, typografisk markering och översättning – förekommer således aldrig tillsammans vid manifest språkväxling.

- (33) »Siamo Troppi», vi är alltför många, utropar en av arbetarna. (s. 13)
- (34) – Strålände, de skrattar gott åt den och kommer alltid hit när jag gjort någonting nytt. Det är därför jag skulpterar: för att livet är *magnifico e un ridere* – storartat och ett skratt. (s. 31)

Den italienska satsen *Siamo Troppi* har i exempel (33) markerats med vinkelcitationstecken, som även i dessa dubbelmarkerade fall är den vanligaste typografiska markeringen, samt översättningen *vi är alltför många*. I exempel (34) står den italienska frasen *magnifico e un ridere* däremot kursiverad, som är den andra

mindre använt typografiska markeringen i de dubbelmärkta fallen, och följs av den svenska översättningen *storartat och ett skratt*.

6.3.7 Skriftsystem

Som diskuterats i avsnitt 4.3 kan språkkontakt i skrift även betyda kontakt mellan två olika skriftsystem. I mitt material förekommer huvudsakligen sådana språk som skrivs med det romanska skriftsystemet, såsom italienska, franska, engelska, latin, tyska och finska. Det enda undantaget är grekiskan som skrivs med det grekiska alfabetet och har skrivits på 1940-talet då *I Odysseus kölvatten* kom ut. Vid markering av de grekiska elementen i materialet har Schildt vanligtvis använt translitteration. Författaren har med andra ord skrivit de grekiska elementen enligt det romanska skriftsystemet, som är i bruk i textens huvudspråk svenska (se ex. 35).

(35) »Ime arkeologos!» (Jag är arkeolog!) sade han hemlighetsfullt och överlämnade fyndet till Mona. (s. 227)

Schildts val att använda translitteration i exempel (35) och i de många andra fallen i materialet kan för det första motiveras med läsbarhet. Det grekiska skriftsystemet används bara i Grekland och är därför känt för ett begränsat antal människor. Det romanska skriftsystemet är i bruk i svenskan, och bokens publik är svenskspråkig. Det är således naturligt att texten är skriven på samma skriftsystem oberoende av vilket språk det är fråga om. Antagligen är de grekiska elementen translittererade även i översättningar av *I Odysseus kölvatten*. Härutöver är Schildts kunskaper i grekiska med hans egna ord bristfälliga (Schildt 1951: 205). Han förstår och kan forma korta och enkla uttryck och satser på grekiska, men han behärskar inte det grekiska skriftsystemet och därför använder han translitteration i de flesta fall. Med 1940-talets skrivmaskiner kan det även ha varit svårt att producera grekiska bokstäver.

Även om de grekiska elementen huvudsakligen är translittererade i materialet finns det dock ett par exempel på grekiska element skrivna med det grekiska alfabetet (se ex. 36 och 37 nedan).

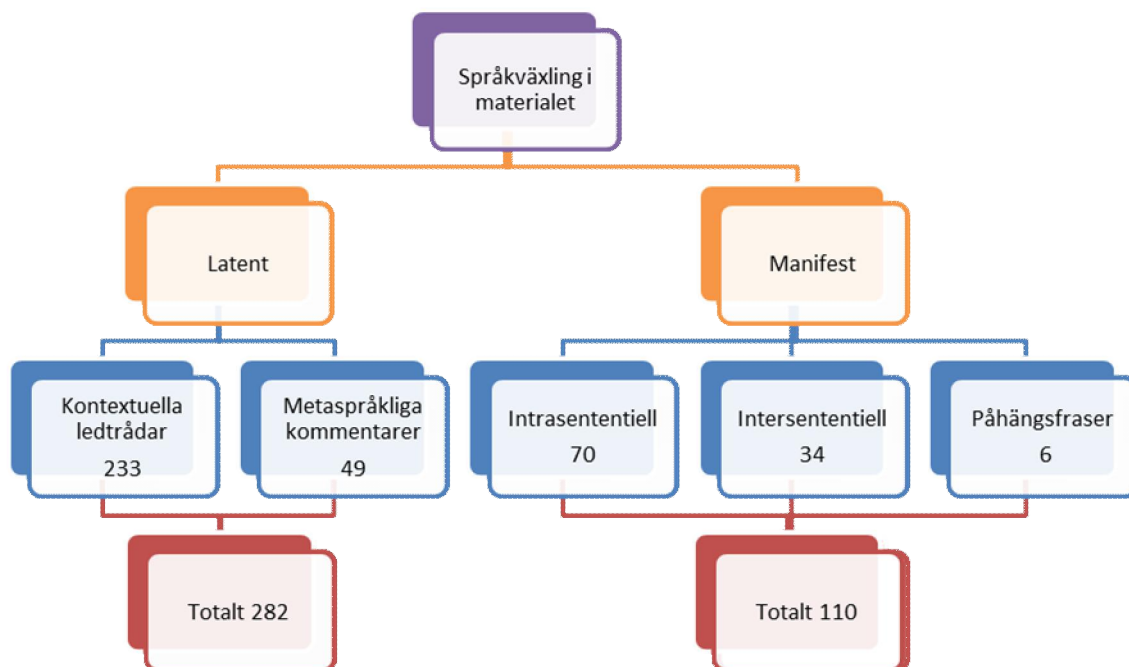
- (36) Från ett närbeläget hus, på vars fasad vi stavade oss till det under de närmaste månaderna för oss viktiga ordet ”Καφενειον”, eftersändes två små koppar av det starka och goda turkiska kaffe [---] (s. 79)
- (37) På gården fanns inga souvenirer från guldlandet, inte ens ett fotografi från Detroit, och denna man som varit med om att tillverka miljoner explosionsmotorer ägde ingen annan maskin än ett urgammalt kuriosum på vilket det stod ΠΑΙΤΟΜΗΧΑΝΗ ΣΙΤΤΕΡ, dvs. »Singer symaskin». (s. 77)

Både ordet *Καφενειον* i exempel (36) och frasen *ΠΑΙΤΟΜΗΧΑΝΗ ΣΙΤΤΕΡ* i exempel (37) är utdrag ur skriven grekiska, vilket betyder att Schildt i båda fallen har haft möjlighet att ”kopiera” det grekiska elementet i sin primära skriftbild. Även de andra exemplen på grekiska skriven med det grekiska skriftsystemet är utdrag ur skriven grekiska.

6.4 Sammandrag av förekomsten av språkväxling i materialet

I figur 1 nedan presenteras förekomsten av både latent och manifest språkväxling i materialet.

Figur 1. Förekomsten av latent och manifest språkväxling i materialet

Av figur 1 framgår att latent språkväxling i materialet är vanligare än manifest språkväxling. Det totala antalet latent språkväxling är 282 varav kontextuella ledtrådar utgör 233 eller ungefär 80 procent och metaspråkliga kommentarer 49 eller ungefär 20 procent. Det totala antalet element med manifest språkväxling är i sin tur 110 varav 70 element, det vill säga 63 procent består av intrasententiell språkväxling. Intersententiell språkväxling utgör ungefär en tredjedel av totalantalet när det gäller manifest språkväxling. Resten av manifest språkväxling, det vill säga sex stycken består av element med påhängsväxling. I mitt material är skillnaden i förekomsten av latent och manifest språkväxling dock mycket mindre än i Landqvists (2012: 28) material, där det totala antalet latent språkväxling är 337 och manifest språkväxling 89.

Det stora antalet latent språkväxling i mitt material signalerar att man i materialet växlar språket mycket mer än andelen manifest språkväxling låter förstå. Som i avsnitt 6.3.3 kom fram förekommer metaspråkliga kommentarer huvudsakligen inte i samband med

manifest språkväxling, vilket betyder att alltid när en metaspråklig kommentar förekommer i materialet sker även språkkontakt, även om det inte förekommer element på ett annat språk. Att boken utspelar sig i Italien och Grekland är en signal om språkkontaktens sannolikhet.

6.5 Språkväxlingens funktioner i *I Odysseus kölvatten*

Även om språkväxlingsforskare i viss mån debatterar om litterär språkväxling kan ge en autentisk bild av ett autentiskt språkbruk eller inte, anser jag att en av de primära funktionerna i materialet är att *ge eller öka känslan av äkthet*. Ett bevis på detta är att manifest språkväxling oftast förekommer i form av *direkt anföring*. Direkt anföring av främmande tal fungerar som bevis på att det överhuvudtaget sker en språkkontakt i materialet. Författaren vill återge talarens egen ”röst” och egna tankar med hjälp av manifest språkväxling. Med hjälp av manifest språkväxling kan han berätta om talaren och den pågående talsituationen bland annat följande: Vad är talarens nationalitet? Vilket språk talar hon/han? Vilket är kommunikationsspråket i den pågående talsituationen? I materialet förekommer även element med språkväxling från andra texter på främmande språk. Även denna typ av språkväxling har som funktion att ge eller öka känslan av äkthet. Återgivning av en inskrift ur ett historiskt monument kan vara ett sätt att signalera för läsaren att man verkligen har varit på ort och stället eller läst den främmande bok som man citerar.

En annan viktig funktion som språkväxlingen i materialet har är att *fylla luckor i huvudspråket* (referentiell funktion). I mitt material sammanhänger luckorna vanligtvis inte med författarens bristande språkkunskaper vilket Appel och Muysken (enligt Börestam & Huss 2001: 79) ser som den främsta orsaken till förekomsten av luckorna. I materialet använder författaren främmande ord eller uttryck därför att det inte alltid finns motsvarande begrepp i huvudspråket för plats- eller kulturbundna ting eller fenomen från en annan kultur. Dessa begrepp är vanligtvis substantiv och liknar lånord, men på grund av deras låga frekvens, funktion i det sammanhang där de förekommer samt att de inte visar integrering till huvudspråket räknas de till språkväxling. Ett

exempel på en sådan här lucka är ordet *Bonatsa* som enligt författaren är en sjöterm som betyder 'havtillstånd före kraftig sjögång eller storm'. Andra exempel på luckor är de kulturbundna begrepp som presenterades i avsnitt (6.3.3), såsom *corso*, *carabinieri* och *boccia*.

När det gäller Mahootians förslag till språkväxlingens funktioner i ett litterärt verk, skulle jag speciellt lyfta fram *framförande och definiering av identitet* som en av språkväxlingens viktigaste funktion i materialet. De språk som förekommer i materialet berättar om författarens språkliga identitet. Det blir inte oklart att Schildt älskar Medelhavet och allt som hör ihop med det, men materialet visar även ett speciellt förhållande mellan författaren och franska språket. Även om italienskan och grekiskan dominerar språkväxlingen i materialet, uppträder franskan dock mer i författarens eget tal och berättande än grekiskan och italienskan. Författaren använder också franska på ett annat sätt än de andra språken i materialet. Ett bevis på detta är att franskan mer än andra språk förekommer i form av intrasententiell språkväxling. Franskan är det språk som författaren mest uttrycker och förverkligar sig själv med.

Språkväxlingens funktion är också att *intensifiera budskapet*. I dessa fall använder författaren språkväxlingen som *repetition*, det vill säga författaren repeterar det som han säger på huvudspråket på ett annat språk. Exempel på detta är påhångsfrasen *just stones*, vilken är repetition av den svenska frasen "bara stenar" i exempel 25 i avsnitt 6.3.2. Också andra motsvarande exempel finns i materialet.

Sammanfattningsvis är språkväxlingens primära funktion i materialet att öka en känsla av äkthet genom att skildra autentiskt språkbruk och autentiska språkmiljöer, återge talarens egen "röst", fylla luckor i huvudspråket, framföra och definiera identitet samt intensifiera budskapet.

7 SAMMANFATTANDE DISKUSSION

I den här undersökningen har jag granskat språkväxlingen som fenomen i verket *I Odysseus kölvatten* av Göran Schildt. Syftet har varit att redogöra för hur vanligt språkväxlingen i materialet är, hur den kommer till uttryck och vilka funktioner den har i materialet. För min analys av språkväxlingen i materialet har jag använt Erikssons och Haapamäkis kategorisering skapad för analys av litterär flerspråkighet. Kategoriseringen, som dock inte är utan luckor, har presenterats i artikeln ”Att analysera litterär flerspråkighet” (2011). I kategoriseringen betraktas litterär flerspråkighet och språkväxling ur tre perspektiv: kommunikativ kontext, form och funktion.

När det gäller den kommunikativa kontexten fungerar Erikssons och Haapamäkis kategorisering inte så bra i min undersökning, eftersom den utgår från att det skriftliga verk som man undersöker utspelar sig i författarens hemmiljö och att han/henne beskriver språkbruk och språkväxling i denna miljö. När det gäller till exempel Landqvists (2012) undersökning om språkväxling i Mikael Niemis bok *Mannen som dog som en lax* fungerar den kommunikativa kontexten bra. Boken utspelar sig i svenska Pajala varifrån författaren Mikael Niemi också kommer och beskriver således sin egen språkmiljö. I mitt material utspelar sig boken inte alls i Schildts hemmiljöer Ekenäs, Helsingfors eller Stockholm, utan i Italien och Grekland. Schildt skildrar de språkmöten som sker under resan i främmande länder. På grund av detta har jag under den kommunikativa kontexten inte diskuterat språkliga förhållanden i Finland (och Sverige), eftersom det inte är relevant, utan koncentrerat mig på att kartlägga författarens språkliga bakgrund och teman i boken.

Vad beträffar då Schildts språkliga bakgrund kan man nämna att han redan tidigt har kommit i kontakt med ett främmande språk. Schildt och hans bror hade nämligen en tysk lärarinna som lärde pojkarna tyska. Franska och italienska lärde Schildt senare genom att studera och bo i dessa länder. Senare studerade han även spanska och grekiska. När det gäller teman i boken är möten mellan människor det mest centrala. Boken innehåller detaljerade skildringar av de personer som Schildt och hustrun Mona träffar under resan. Mötet mellan människor från olika kulturer leder till språkkontakt.

Andra centrala teman i verket är efterkrigstiden, segling, konst, historia, filosofi och litteratur.

Forskning av språkväxlingens former i materialet har visat att språkväxlingen kommer till uttryck både som latent och som manifest språkväxling av vilka den förstnämnda formen av språkväxling är mer dominerande med över dubbelt så många förekomster än den sistnämnda. Av totalandelen språkväxling i materialet (392) utgörs 282 av latent språkväxling och 89 av manifest språkväxling. Den latent språkväxlingen består för det mesta av kontextuella ledtrådar (233) men också av metaspråkliga kommentarer som (49).

Vid granskning av manifest språkväxling har jag nyttjat Poplacks indelning av språkväxling i tre grupper. Den första gruppen är *intersententiell språkväxling*, där man byter språk vid sats- eller meningsgräns, den andra är *intrasententiell språkväxling*, där två eller flera språk förekommer inom en sats och den tredje är *påhängsfraser*, där ett ord eller en fras på ett språk har överförts till en sats som är helt på ett annat språk. Jag har också tagit hänsyn till språkväxling som förekommer inom orden (se avsnitt 5.2) Resultaten visar att intrasententiell språkväxling är den mest frekventa typen av manifest språkväxling i materialet. Den intersententiella språkväxlingen utgör 70 av 110 främmande språkelement. Den näst frekventa typen är intersententiell språkväxling med 34 förekomster. Påhängsfraser har sex förekomster och är således tämligen sällsynt i materialet. Språkväxling som sker inom ett ord förekommer inte i materialet, men sammansatta ord bestående av två ord från två olika språk (*puukkoknivar*, *weekendresa*) påträffas dock.

De inbäddade språken förekommer huvudsakligen som ointegrerade till huvudspråket. Morfologisk integrering, där ett ord från ett annat språk visar anpassning till huvudspråket är ovanligt. Ibland förekommer dock det enstaka ordet som är substantiv i bestämd form, såsom orden *corso* → *corson* och *libeccio* → *libeccion*. Integrering på syntaktiskt plan påträffas inte.

I denna undersökning har jag undersökt de strategier som Schildt använder vid återgivning av språkmöten i verket *I Odysseus kölvatten*. Att undersöka språkväxlingen i denna bok har visat sig vara mycket intressant. Även om jämförelse av mitt material med Landqvists (2012) och Rantals (2010) material visar att frekvensen av språkväxling i *I Odysseus kölvatten* är tämligen låg och att språkväxlingen för det mesta består av enstaka ord och korta fraser anser jag att språkväxlingen har en betydande funktion i boken. Språkväxlingen ger eller ökar känslan av äkthet, fyller luckor i huvudspråket, definierar författarens identitet, intensifierar och repeterar budskapet samt berikar texten.

I framtiden vore det intressant att fortsätta studien av temat språkväxling i Göran Schildts verk. Man kunde till exempel jämföra den första upplagan (1951) av *I Odysseus kölvatten* med den nyaste upplagan (2004) och utreda om och hur man har ändrat på de ställen där språkväxlingen förekommer. Alternativt kunde man välja en annan reseskildring av Schildts över tio reseskildringar och jämföra förekomsten av språkväxling i den och *I Odysseus kölvatten*.

Sammanfattningsvis kan man säga att språkväxlingen i *I Odysseus kölvatten* berikar texten och tillhör författarens skrivstil. Att författaren har bott och studerat utomlands och har en omfattande kännedom om (syd)europisk historia och kultur syns i hans skrivande, inte minst genom språkväxling. Man kan konstatera att han har varit en internationell författare, en pionjär och en polyglott inom reselitteraturen i Finland.

LITTERATUR

- Angermayer, Philip Sebastian (2012). Bilingualism Meets Digraphia: Script Alternation and Hybridity in Russian-American Writing and Beyond. I: Sebba, Mark, Mahootian, Shahrzad & Carla Jonsson (red.) *Language mixing and code-switching in writing: approaches to mixed-language written discourse*. New York: Routledge. 255–272.
- Aronin, Larissa & Britta Hufeisen (2009). *The exploration of Multilingualism. Development of Research on L3. Multilingualism and Multiple Language Acquisition*. Amsterdam: John Benjamins.
- Berger, Shlomo (2002). *Travels among Jews and Gentiles: Abraham Levie's travelogue Amsterdam 1764*. Leiden: Brill
- Blanc, Michel & Josiane Hamers (2000). *Bilinguality & Bilingualism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Blom, Jan-Petter & John J. Gumperz (1972). *Social Meaning in Linguistic Structure: Code-Switching in Norway*. Oxford: Basil Blackwell.
- Broomans, Petra (1993). *Nordbilden i några litterära reseskildringar*. [online]. [Hämtat 24.3.2013] Tillgänglig: <http://dpc.uba.uva.nl/cgi/t/text/get-pdf?c=tvsv;idno=1401a10>
- Börestam, Ulla & Leena Huss (2001). *Språkliga möten. Tvåspråkighet och kontaktlingvistik*. Lund: Studentlitteratur.
- Callahan, Laura (2004). *Spanish/English codeswitching in a written corpus*. Amsterdam: John Benjamins.
- Coulmas, Florian (1986). *Direct and indirect speech*. Berlin: Mouton de Gruyter
- Dekker, Rudolf (2002). *Ecodocuments and history: Autobiographical Writing and Its Social Context Since the Middle Ages*. Rotterdam: Erasmus University.
- DeTraci, Regula (2012). And They Call the Wind Meltemi. *About.com*. [online]. [Hämtat 15.12.2012]. Tillgänglig: <http://gogreece.about.com/cs/weather/a/meltemiwind.htm>
- Eriksson, Harriet & Haapamäki Saara (2011). Att analysera litterär flerspråkighet. I: Sinikka Niemi & Pirjo Söderholm (red.), *Svenskan i Finland 12*. Joensuu: Östra Finlands universitet. 43–52.
- Forsén, Björn (2006). Reseskildringar – en brygga till det svunna Grekland? I: Björn Forsén & Erkki Sironen (red.) *Det svunna Grekland. Finska reseskildringar från tiden före massturismen*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland. 8–24.

- Foster, Leonard (1970). *The Poet's tongue: Multilingualism in literature*. Cambridge: Cambridge University press.
- Fredholm Pernilla (2007). Nya sätt att berätta om resor. *GP* [online]. [Hämtat 14.3.2013] Tillgänglig: <http://www.gp.se/kulturnoje/1.133089-nya-satt-att-beratta-om-resor>
- Gardner-Chloros, Penelope (2009). *Code-Switching*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gren, Leif (2009). Göran Schildt – historia som en aspekt på livets mångfald. *K-blogg*. [online]. [Hämtat 21.11.2012]. Tillgänglig: <http://www.k-blogg.se/2009/04/03/goran-schildt-%E2%80%93-historia-som-en-aspekt-pa-livets-mangfald>
- Gumperz, John J. (1982). *Discourse strategies*. Cambridge: Cambridge University press
- Halmari, Helena (1997). *Government and codeswitching: explaining American Finnish*. Amsterdam: John Benjamins
- Henriksson, Thomas (2006). Göran Schildt – på kryss i homeriska vatten. I: Forsén, Björn & Erkki Sironen (red.) *Det svunna Grekland. Finska reseskildringar från tiden före massturismen*. 308327. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Isurin, Ludmila, Winford, Donald & Kees De Bot (2009). *Multidisciplinary Approaches to Code Switching*. Amsterdam: John Benjamins.
- Jonsson, Carla (2012). Making Silenced Voices Heard: Code-switching in Multilingual Literary Texts in Sweden. I: Sebba, Mark, Mahootian, Shahrzad & Carla Jonsson (red.) *Language mixing and code-switching in writing: approaches to mixed-language written discourse*. New York: Routledge. 212–232.
- Korsström, Tuva (2009). *Göran Schildt*. Svenska folkskolans vänners publikationer. 124–125.
- Kovács, Magdolna (2001). *Code-Switching and Language Shift in Australian Finnish in comparison with Australian Hungarian*. Åbo: Åbo Akademi University Press.
- Lance, Donald (1975). Spanish-English code-switching. I: Hernandez-Chavez Eduardo, Cohen, Andrew & Anthony Beltramo (red.) *El lenguaje de los Chicanos*. Washington: Center for Applied Linguistics. 138–153.
- Landqvist, Hans (2012). ”– Kuka ... puhuu ...? stönade Esaias. Vem pratar?” *Litterär flerspråkighet och språkväxling i Mikael Niemis roman Mannen som dog som en lax*. Göteborg: Göteborgs universitet
- Macnamara, John (1967). The Bilinguals' Linguistic performance: a psychological overview. *Journal of Social Issues*. 23: 2, 58–77.

- Malmio, Kristina (2011). Arma lasseliten med kluven tunga. Elmer Diktonius och den tvåspråkigas identitet. I: Grönstrand, Heidi & Kristina Malmio (red.) *Både och, sekä että. Om flerspråkighet\monikielisyystä*. Helsingfors: Schildts. 102125.
- McArthur, Tom (1992). *The Oxford companion to the English language*. Oxford: Oxford University press
- Mehtonen, Päivi (2003). *Poetria Nova: johdatus keskiajan runousoppiin*. Tammerfors: Tammer-Paino
- Melberg, Arne (2006). *Resa och skriva: En guide till den moderna reselitteraturen*. Göteborg: Daidalos
- MOT (2012). Kielikone Oy. [online].
- Myers-Scotton, Carol (1993). *Social motivations for codeswitching. Evidence from Africa*. Oxford: Clarendon
- Pakkanen, Anne (2011). *Språkväxling i Emma Juslins roman Ensamma tillsammans*. Outgiven avhandling pro gradu i nordiska språk. Tammerfors universitet.
- Poplack, Shana (1980). Sometimes I'll start a sentence in Spanish y termino en español: toward a typology of code-switching. *Linguistics* [online]. 18: 78. [Hämtat 23.2.2013] 581–618. Tillgänglig: <http://www.sociolinguistics.uottawa.ca/shanapoplack/pubs/articles/Poplack1980a.pdf>
- Pöysä, Jyrki (2010). Lähiluku vaeltavana käsitteenä ja tieteidenvälisenä metodina. I: Pöysä, Jyrki, Järviluoma, Helmi & Sinikka Vakimo (red.) *Vaeltavat metodit*. Joensuu: Suomen kansantalouden tutkijain seura. 331360.
- Raban, Jonathan (1988). *For Love & Money: Writing Reading Travelling 1968–1987*. London: Picador
- Rantala, Maud (2010). *Språklig kontextualisering i Annika Luthers texter. En deskriptiv analys av svensk-finsk språkkontakt i två ungdoms romaner*. Outgiven avhandling pro gradu i modersmålet svenska. Vasa universitet.
- Romaine, Suzanne (1995). *Bilingualism*. 2nd edition. Oxford: Blackwell
- SAG (1999) = Svenska Akademiens grammatik. Satser och meningar. Teleman, Ulf, Hellberg, Staffan & Erik Andersson. Stockholm: Svenska akademien
- Sandström, Peter (2007). I Odysseus kölvatten. Utställning om Göran Schildt på ÅAB. Meddelanden från Åbo Akademi. [online]. 2007: 7 [Hämtat 20.11.2012]. Tillgänglig: http://web.abo.fi/meddelanden/studier_o_undervisning/2007_07_ekonom.sht
- Schildt, Göran (1951). *I Odysseus kölvatten*. Helsingfors: Söderström.
- Schildt, Göran (1995). *Lånade vingar. Ungdomsminnen*. Stockholm: Gedin.

- Schildt, Göran (2000). *Epäilyn lahja*. Helsingfors: Otava.
- Schildt, Göran (2000). *Tvivlets gåva*. Jyväskylä: Gummerus.
- Schildts & Söderströms (2012). Göran Schildt. [online]. [Hämtat 13.10. 2012]. Tillgänglig: <http://www.sets.fi/Author.php?id=443>
- Sebba, Mark (2012). Researching and theorising multilingual texts. I: Sebba, Mark, Mahootian, Shahrzad & Carla Jonsson (red.) *Language mixing and code-switching in writing: approaches to mixed-language written discourse*. New York: Routledge. 1–26.
- Shahrza, Mahootian (2012). Repertoires and resources: Accounting for Code-mixing in the Media. I: Sebba, Mark, Mahootian Shahrzad & Carla Jonsson (red.) *Language mixing and code-switching in writing: approaches to mixed-language written discourse*. New York: Routledge. 192–211.
- Sipilä, Juhani (1998). Matkakirjat modernisaation ilmentäjinä ja edistäjinä. I: Molarius, Päivi & Juhani Sipilä (red.) *Konteksti – tutkimuksen avainsana*. Helsingfors: Suomalaisen kirjallisuuden seura. 191194.
- Skeffington, Margaretha (2011). *Kodväxling mellan svenska och engelska hos tvåspråkiga barn*. Utgiven uppsats i ämnet nordiska språk. Uppsala universitet.
- Språkrådet (2004). Veckans språkråd. Användning av »gåsögon». [online]. [Hämtat 12.12.2012]. Tillgänglig: http://www.spraknamnden.se/fragor/arkiv_sprakrad_04.htm
- Sinnemäki, Anssi, Kolbe, Laura & Nevanlinna Laura (2004). *Viisisataa pienoiselämäkerta*. Suomen kulttuurihistoria No 5. Keuruu: Otava
- Söderströms bokkatalog (2004). [online]. [Hämtat: 20.11.2012]. Tillgänglig: <http://www.soderstrom.fi/files/kataloger/pdf/bokkatalogen2004.pdf>
- Tidigs, Julia (2009). Flerspråkiga (kon)textualiteter. I: Ekman, Michel & Kristina Malmio (red.) *Kontextuella litteraturstudier*. Åbo: Uniprint. 51–67.
- Varpio, Yrjö (1997). *Matkalla moderniin Suomeen. 1800-luvun suomalainen matkakirjallisuus*. Tammerfors: Tammer-Paino
- Vartiainen, Pekka (2002). *Kirjallisuuden länsimaista historiaa. Antiikista modernismiin*. Jyväskylä: Gummerus
- Villa Schildt (2012). Stiftelsen. Christine och Göran Schildts stiftelse. [online] [Hämtat 23.9.2012] Tillgänglig: <http://www.villaschildt.fi/se/stiftelsen>
- Zilliacus, Clas (2000). Forskare, essäister och färdman. I: Clas Zilliacus (red.) *Finlands svenska litteraturhistoria*. Helsingfors: Atlantis. 206215.

Yoku, Butler & Kenji Hakuta (2004). Bilingualism and Second Language Acquisition.
I: Bhatia, Tej & William Ritchie (red.) *The Handbook of Bilingualism*.
114–145. Blackwell: Malden